מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל
MYERS-JDC-BROOKDALE
مايرس-جوينت-بروكديل

מרכז אנגלברג לילדים ונוער

דוח מחקר

השתלבות בחברה של נערים (בנים) יוצאי אתיופיה: מבט לפי מגדר, מוצא ודור עלייה

פאולה כאהן-סטרבצ'ינסקי ✦ דגנית לוי
וצ'סלב קונסטנטינוב ✦ רות ברוך-קוברסקי ✦ ג'ק חביב

המחקר מומן בסיוע קרן באדר

דמ-17-728

השתלבות בחברה של נערים (בנים) יוצאי אתיופיה: מבט לפי מגדר, מוצא ודור עלייה

פאולה כאהן-סטרבצ'ינסקי דגנית לוי
וצ'סלב קונסטנטינוב רות ברוך-קוברסקי ג'ק חביב

המחקר מומן בסיוע קרן באדר

אדר תשע"ז ירושלים מארס 2017

עריכת לשון: רעיה כהן
תרגום לאנגלית (תמצית מחקר והודעת פרסום): נעמי הלסטד
הפקה והבאה לדפוס: לסלי קליינמן

מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל
ת"ד 3886
ירושלים 9103702

טלפון: 02-6557400
פקס: 02-5612391

כתובת האינטרנט: http://brookdaleheb.jdc.org.il

מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל
MYERS-JDC-BROOKDALE
مايرس-جوينت-بروكديل

פרסומים נוספים של מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל בנושא

ברוך-קוברסקי, ר׳; בן-רבי, ד׳; קונסטנטינוב, ו׳. 2016. **הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל: תכנית הסיוע הלימודי: המשך מעקב אחר הישגי התלמידים בתשע״ג (2012/13) ובדיקת יישום המעטפת הרגשית-חברתית ותרומתה בתשע״ה (2014/15)**. דמ-16-713.

סומך, ס׳; ניג׳ם-אכתילאת, פ׳; בן-רבי, ד׳. 2016. **תכנית החומש לשיפור קליטת בני העדה האתיופית, של משרד הרווחה והשירותים החברתיים**. דמ-16-715.

חביב, ג׳; הנדין, א׳. 2014. **דוח מעקב שלישי: ביצוע תכנית החומש לשיפור קליטת יוצאי אתיופיה – תקציבים 2008-2011**. דמ-12-631.

כאהן-סטרבצ׳ינסקי, פ׳; עמיאל, ש׳; לוי, ד׳; קונסטנטינוב, ו׳. 2012. **בני נוער יוצאי אתיופיה ויוצאי ברית-המועצות לשעבר: עולים ובני עולים – דמיון ושוני**. דמ-12-627.

קינג, י׳; פישמן, נ׳; וולדה-צדיק, א׳. 2012. **לאחר עשרים שנה בישראל: סקר יוצאי אתיופיה הוותיקים**. דמ-12-615.

חביב, ג׳; בן-רבי, ד׳; סומך, ס׳; אנג׳ל, מ׳. 2012. **הערכת פרויקט PACT ו-PACT+ לקידום ילדים יוצאי אתיופיה בגיל הרך והוריהם: דוח מסכם**. דמ-12-628.

כאהן-סטרבצ׳ינסקי, פ׳; לוי, ד׳; קונסטנטינוב, ו׳. 2010. **בני נוער עולים בישראל – תמונת מצב עדכנית**. דמ-10-561.

ניתן לעיין בפרסומים אלה באתר המכון: www.jdc.org.il/brookdale

תמצית המחקר

בסוף שנת 2014 מנתה אוכלוסיית יוצאי אתיופיה בישראל 138,200 תושבים, שהם 2% מכלל אוכלוסיית ישראל. מתוך כלל אוכלוסיית יוצאי אתיופיה, 18,180 הם בני נוער (גיל 12-17), כמחציתם נערים (בנים). 40% הם ילידי אתיופיה (דור ראשון) ו-60% ילידי ישראל (דור שני). בשנים האחרונות פחתה מאוד העלייה מאתיופיה (במיוחד משנת 2014), כך שרוב אוכלוסיית בני הנוער מקבוצה זו הם ילידי ישראל או שהם ילידי אתיופיה בעלי ותק רב בארץ.

מחקר שערך מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל בשנת 2010 שפך אור על מצבם של בני הנוער יוצאי אתיופיה בני 12-17, ובייחוד על ההישגים בלימודים של הנערים (בעיקר של בני הדור הראשון), הנמוכים בהרבה מאלה של הנערות. הפער בין הנערים לנערות בולט מעבר להבדלים מגדריים המוכרים במרבית קבוצות האוכלוסייה – בישראל ובמדינות אחרות בעולם. זאת ועוד, נמצא כי הפערים בין הנערים יוצאי אתיופיה לבין הנערים היהודים שאינם יוצאי אתיופיה[1] גדולים בהרבה מאשר בין הנערות יוצאות אתיופיה לנערות היהודיות שאינן יוצאות אתיופיה.

למרות זאת, מעט מאוד תשומת לב הוקדשה למאפיינים הייחודיים של הנערים יוצאי אתיופיה, וכמעט שלא התקיים דיון ציבורי בשאלה איך לשפר את השתלבותם. למעשה, עד פרסום הדוח של מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל בשנת 2010 אפילו לא הייתה מודעות לפערי מגדר אלו.

בעקבות הממצאים, בשנת 2016 הוסכם עם קרן באדר לערוך מחקר שיעסוק בסוגיה זו. המחקר הנוכחי מציג לראשונה תמונת מצב מקיפה על מצבם הייחודי של נערים יוצאי אתיופיה בני 12-17, בוחן את הגורמים ליצירת הפער בין הנערים לנערות ומציע כיווני פעולה לשיפור מצבם. הממצאים מרחיבים מאוד את בסיס הידע שמשמש לתכנון מדיניות, לפיתוח מענים והתאמתם של מענים קיימים לצורכיהם המיוחדים של הנערים יוצאי אתיופיה.

בספרות מהעולם מתועדים הפערים לרעת הנערים לעומת הנערות בכלל האוכלוסייה בתחומים אחדים, ובהם בית הספר. במבחני פיז"ה הבין-לאומיים[2] נמצא כי ההישגים הלימודיים ומיומנויות הלמידה של הנערים נמוכים משל הנערות, ושיעורי הנשירה – הסמויה או הגלויה – ממערכת החינוך בקרב נערים גבוהים מאשר בקרב נערות.

מחקרים בין-לאומיים הראו גם שלנערים ממשפחות מהגרים או בני קבוצות מיעוט יש הישגים נמוכים מההישגים של נערים בכלל החברה. נוסף על כך, יש להם סיכוי רב יותר להיות מעורבים בהתנהגויות סיכון. הספרות מדגישה שההשפעה המצטברת של מגדר, מוצא ותהליך ההגירה יוצרת סיכון משולש, והוא נוסף על היותה של המשפחה נתונה לא אחת במצב חברתי-כלכלי נמוך.

---

[1] נערים יהודים ילידי הארץ שהוריהם לא עלו מאתיופיה (לא כולל נערים ילידי הארץ שהוריהם עלו מברית המועצות לשעבר).

[2] PISA – Program for International Students Assessment (OECD, 2015b)

המחקר התבסס על שלושה מקורות מידע:

- ראיונות עומק עם אנשי מפתח
- ניתוח נתונים ממחקרים ומבסיסי נתונים על בני נוער יוצאי אתיופיה ויהודים שאינם יוצאי אתיופיה
- סקירת ספרות מהעולם.

ממצאים עיקריים

צרכים ומאפיינים של נערים יוצאי אתיופיה – ניתוח של נתונים קיימים

ניתוח הממצאים מכלל המחקרים ובסיסי הנתונים הראה שנערים יוצאי אתיופיה מתמודדים עם פערים ניכרים בינם לבין נערות יוצאות אתיופיה ועם פערים גדולים אפילו יותר בינם לבין נערים יהודים שאינם יוצאי אתיופיה. ממצאים אלו תואמים את המגמות שנמצאו בספרות המקצועית מהעולם. להלן נציין פערים משמעותיים אחדים לפי מגדר ומוצא.

פערים לפי מגדר בקרב יוצאי אתיופיה:

- הישגיהם הלימודיים של הנערים נמוכים מהישגי הנערות; שיעורי אי-הלמידה בבתי ספר של משרד החינוך[3] גבוהים בהרבה; ושיעור הזכאים לתעודת בגרות רגילה או כזו העומדת בדרישות הסף לאוניברסיטה נמוכים בהרבה. יתרה מזו, הפער לפי מגדר רחב יותר בקרב הנערים בני הדור השני.
- על אף הישגיהם הנמוכים יותר בלימודים, הנערים מעוניינים פחות לקבל עזרה בלימודים.
- שיעור גבוה יותר מהנערים לומדים במסלול טכנולוגי, וריכוזם גבוה יותר ברמה הנמוכה של מסלול זה.
- הנערים מעורבים הרבה יותר בהתנהגויות סיכון, במיוחד בקרב בני הדור השני.
- שיעור גבוה יותר של נערים היו קרבנות לאלימות והושמו ללעג בשל מוצאם.

פערים לפי מוצא בין הנערים יוצאי אתיופיה לנערים היהודים שאינם יוצאי אתיופיה: נמצאו פערים גדולים מאוד. כך למשל, נערים יוצאי אתיופיה:

- חיים במשפחות עם מאפיינים חברתיים-כלכליים המעידים על קשיים גדולים יותר.
- תופסים פחות את הוריהם כתומכים בהם ומפקחים עליהם.
- הם בעלי הישגים לימודיים נמוכים יותר, בעיקר בני הדור הראשון.
- שיעור גבוה בהרבה לומדים ברמה הנמוכה של המסלול הטכנולוגי.
- בני הדור השני מפגינים התנהגויות סיכון בשיעור גבוה בהרבה.

[3] הכוונה היא לשיעורי אי-למידה בבתי ספר של משרד החינוך, ובהם אי-למידה במסגרות כגון קידום נוער ומרכזי חינוך. חלק מהתלמידים שלא לומדים במסגרות של משרד החינוך עברו ללמוד בבתי ספר מקצועיים שבפיקוח משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (בתי ספר של משרד הכלכלה לשעבר).

גורמים המשפיעים על הפערים לפי מגדר ומוצא

סקירת הספרות חשפה מספר גדול של גורמים המסבירים את מצב הנערים, ובעיקר את המצב של נערים מרקע של הגירה ורמה חברתית-כלכלית נמוכה. גורמים אלו משפיעים על התפיסות, ההתנהגות וההישגים בלימודים של נערים. הדוח מדגיש את הגורמים העיקריים:

- בתחום הלימודי: ציפיות נמוכות יותר של המורים מהנערים; מעורבות הורים נמוכה יותר בלימודי הנערים; לנערים יש יותר קשיים במעבר לחטיבת הביניים ולתיכון; הם חשופים יותר לחוויות שליליות בבית הספר; ושיעור ליקויי הלמידה בקרבם גבוה יותר. גורמים נוספים הם פער לימודי גדול בהישגים, וייצוג-יתר ברמות הלימודים הנמוכות ובחינוך המיוחד.
- השפעת המשפחה והחברה: המצב החברתי-כלכלי הנמוך של המשפחה וציפיות נמוכות יותר של ההורים מהנערים.
- סוגים שונים של הון חברתי: בעוד הנערות נוטות ליצור לעצמן רשת חברתית תומכת ולהיעזר בחברויות כדי להתקדם בלימודים, נערים פונים יותר לחברות בחבורות רחוב המאופיינות בהתנהגויות סיכון, כגון שוטטות וצריכת אלכוהול, ואלה מובילות למגע מוגבר עם המשטרה.
- נערים (וגברים בכלל) מתקשים יותר במעבר לחֲבָרות חדשות, למשל ברכישת שפה וידע תרבותי על החברה שבה עליהם להשתלב.

נוסף על כך, אנשי המפתח שרואיינו הדגישו מספר גורמים בעלי השפעה מיוחדת על נערים יוצאי אתיופיה:

- חילופי התפקידים בין האימהות לאבות עם העלייה לארץ, אשר החלישו במידה ניכרת את מעמד האב במשפחה;
- הורים המאפשרים לנערים לשוטט בשכונה ללא השגחה;
- נערים נוטים להשתתף פחות בתכניות המיועדות להם ולהיות פחות מעורבים כאשר הם משתתפים;
- חוויות חברתיות שליליות של נערים וצעירים אחרים, כגון מניעת כניסה למועדונים, אי-מציאת עבודה התואמת את רמת ההשכלה בקרב אקדמאים או ביטויים אחרים של אפליה, מצמצמים את המוטיבציה להתאמץ לנסות להצליח. מצבים אלו גם מגבירים את התסכול והאכזבה מהחברה בכלל.

המדיניות בישראל בנוגע לנערים יוצאי אתיופיה

לאורך השנים הגדירה ממשלת ישראל את שיפור השתלבותם של בני נוער יוצאי אתיופיה כיעד מרכזי. בהתאם לכך, מופעלות תכניות במגוון תחומים, קצתן ייעודיות ליוצאי אתיופיה וקצתן ליוצאי אתיופיה ולבני נוער אחרים. בעשור האחרון פיתחה הממשלה כמה תכניות לאומיות לקידום קהילת יוצאי אתיופיה, ובהן "הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל" (ENP), הפועל מאז שנת 2004, וכן תכנית החומש שיושמה בשנים 2008-2013.

בשנת 2014 חל שינוי גדול במדיניות הלאומית עם השקתה של תכנית חדשה רב-שנתית ובין-משרדית – "דרך חדשה". תכנית חדשה זו מדגישה שילוב מיטבי של כל קהילת יוצאי אתיופיה במערכות ובתכניות קיימות באמצעות מגוון מיזמים. עם זאת, אין כמעט בתכניות התייחסות לבעיות ולצרכים הייחודים של נערים יוצאי אתיופיה.

כיווני הפעולה העולים מן המחקר

הדוח מציג מגוון רחב של קווי מדיניות וכיווני פעולה שנועדו לחזק את מצב הנערים יוצאי אתיופיה. כאמור, אוכלוסייה זו מורכבת מילידי אתיופיה ומילידי ישראל. כיוון שילידי אתיופיה הם בעלי ותק רב יחסית בארץ ורק מעטים עלו לארץ בחמש השנים האחרונות, ממצאי המחקר אינם משקפים את מצבם של העולים החדשים ביותר. הצעות אלה הן פרי ניתוח אינטגרטיבי של הצעות שהעלו אנשי המפתח, הצעות המופיעות בספרות המקצועית והצעות העולות מניתוח הנתונים מהמחקרים ומבסיסי הנתונים הקיימים. להלן הכיוונים העיקריים:

א. לימודים ומערכת החינוך

- חיזוק מערכת החינוך הפורמלית על-ידי שיפור בתי הספר והתשתיות בשכונות שיש בהן ריכוז גדול של יוצאי אתיופיה.
- חיזוק יכולות המורים להתמודד עם קשייהם של הנערים.
- חיזוק יכולות המורים לאיתור מוקדם של קשיים אלו.
- חיזוק יכולות המורים לזהות את מקורות המוטיבציה של הנערים ואת הגורמים המניעים אותם להתקדם, ולפעול לחיזוקם והרחבתם.
- חיזוק הקשר האישי של מורים עם הנערים.
- מתן סיוע לימודי אפקטיבי ותמיכה כדי לעזור לנערים להתמודד עם הקשיים המיוחדים בהם הם נתקלים במעבר לחטיבת הביניים ולתיכון. עיקר הסיוע בתחום הלימודי בחטיבת הביניים ובתיכון ניתן כיום על-ידי "הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל", והממשלה הציעה להרחיבו. חשוב במיוחד לסקור ולחזק את העבודה עם נערים יוצאי אתיופיה במסגרת תכנית זו.
- שינוי הדעות הקדומות בחברה בכלל ושל צוותי חינוך בפרט בכל הקשור לפוטנציאל הלימודי של נערים יוצאי אתיופיה.
- הימנעות מהסללה מצד אחד, ומצד שני – סיוע בהשתלבות במסלולים ברמת לימודים גבוהה. חשוב להבטיח שנערים יוצאי אתיופיה בוחרים היטב או מופנים למסלולים שיאפשרו להם את ההזדמנויות הטובות ביותר לעתידם. לשם כך, יש לשים דגש רב יותר על העזרה שהנערים מקבלים במסלולים אלו כדי שיוכלו להפיק מהם את התועלת המרבית.

ב. עמדות כלפי בני הנוער יוצאי אתיופיה, גזענות וזהות

עמדות, גישות והתנהלות מפלה של החברה בכלל ושל נותני שירותים בפרט נותנים את אותותיהם בנערים יוצאי אתיופיה. כדי לטפל בבעיות אלה נדרשות פעולות רבות:

- חינוך לרב-תרבותית, כחלק מתכנית הלימודים, שתיתן ביטוי מלא לסיפורה הייחודי של העלייה מאתיופיה. לאחרונה נוספה לתכנית הלימודים של משרד החינוך יחידת לימוד בנושא יוצאי אתיופיה, ועתה היא בשלבי הטמעה.

- עידוד מקצועיות וכשירות תרבותית של צוותי בתי ספר ומסגרות ושירותים אחרים. נקודה זו חשובה במיוחד כדי ליצור קשרים המבוססים על כבוד ואמון בין אנשי המקצוע לנערים. ממשרד החינוך נמסר כי צעד זה נכלל בתכנית האסטרטגית השנתית של המשרד.
- חיזוק מרכיבי הזהות על-ידי הידוק הקשר של הנערים עם שורשיהם האתיופיים-יהודיים וחיזוק תחושת השייכות שלהם לחברה הישראלית.
- הגברת החשיפה של הנערים למודלים חיוביים לחיקוי: מבוגרים ישראלים, בעיקר גברים, יוצאי אתיופיה – בבתי ספר, במערכות אחרות ובחברה בכלל.

ג. הורים

בקרב אנשי המקצוע יש הסכמה בדבר חשיבות מקום ההורים בחיי ילדיהם והצורך לשנות את התפיסה כדי שהן הילדים והן אנשי המקצוע יראו בהורים נכס. עם זאת, עולה קושי לתרגם תובנה זו לדרכים אופרטיביות. להלן כיוונים אפשריים לכך:

- הצעת הדרכה להורים במטרה להגביר את המודעות לקשיים הייחודיים שבניהם מתמודדים אתם ולחשיבות של מעורבות רבה יותר בחיי ילדיהם ושל עידוד ילדיהם להירתם ללימודיהם בבית הספר ולהמשיך בלימודים בעתיד.
- יצירת שיח משותף בקרב הנערים, ההורים ונותני השירותים - ביסוס שיתוף פעולה, תיאום וטיפול מתמשך בשירותים העובדים עם נערים אלו ומשפחותיהם.

ד. היבטים חברתיים-רגשיים

- מיקוד העבודה בכוחות של הנערים ומתן הזדמנויות לחוות הצלחה - עבודה כזו כוללת פעילויות ותוכן מעבר לתכנית הלימודים המאפשרים לכוחות הנערים לבוא לידי ביטוי.
- העצמה אישית וחיזוק תחושת המסוגלות של הנערים - מומלץ להתמקד בפיתוח מנהיגות, לאפשר יותר הזדמנויות לפעילות אחרי שעות הלימודים ולהתנדבות בקהילה כדי לקדם העצמה אישית ולחזק יכולות כגון פתרון בעיות והתגברות על מכשולים.
- פיתוח של קבוצות שייכות חיוביות ומניעת חשיפה להשפעה שלילית מצד קבוצת השווים.

ה. הרחבת הפעולות למניעת התנהגויות סיכון ולטיפול בהן

ו. מתן מידע על השירות הצבאי והכנה לקראתו

ז. התייחסות לרב-גוניות בתוך קהילת יוצאי אתיופיה, בעת הכנת תכניות וקביעת מדיניות.

לסיכום, ההמלצות בדוח זה תואמות לרוב את הדגש המושם במדיניות החדשה של הממשלה על הגברת השילוב של יוצאי אתיופיה בתכניות שנועדו לטפל בצרכים של בני נוער בכלל. עם זאת, הן מצביעות על הצורך בהשקעה מיוחדת בבני נוער יוצאי אתיופיה ובמשפחותיהם. בראש ובראשונה ההמלצות מדגישות את החשיבות שבמתן תשומת לב לצרכים הייחודיים של הנערים, בני הדור הראשון ובני הדור השני כאחד.

דברי תודה

ברצוננו להודות לכל האנשים שעזרו בביצוע מחקר זה.

ראשית, תודה לאנשי המפתח שהתראיינו למחקר: לדפני מושיוב, ממשרד הרווחה והשירותים החברתיים; למאיה שריר ולוביט מנגיסטו, ממשרד החינוך; לשרה כהן, ממשרד העלייה והקליטה; לוואגי טבג'ה, מהרשות הלאומית למלחמה בסמים ואלכוהול; לדוד מהרט, ממרכז ההיגוי של עולי אתיופיה; לצחי עזריה, מעמותת 'חברים בטבע'; לדני אדינו אבבה, עיתונאי; למלכה שבתאי, חוקרת; לדותן לוי, ממכון 'דרך הכפר'; לרוני אקלה ושרון טרקין, מהפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל; ולשמואל ילמה, מג'וינט-אשלים.

תודות לחברינו במכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל, אשר סייעו בשלבים השונים של המחקר. תודה לרויטל אביב-מתוק ורעיה כהן על העריכה; לנעמי הלסטד על התרגום לאנגלית וללסלי קליימן על ההכנה לדפוס.

תוכן העניינים

1. מבוא 1
1.1 מטרות המחקר 1
1.2 המסגרת לניתוח המידע 2

2. מערך המחקר: סוגי מידע ומקורות מידע 3

3. סקירת ספרות מן העולם 4
3.1 גורמים המשפיעים על הפער לפי מגדר 4
3.2 גורמים המשפיעים על הקשיים הייחודיים של נערים מהגרים 5

4. גורמים המסבירים את מצבם של נערים יוצאי אתיופיה – תפיסת אנשי המפתח 9
4.1 גורמים המשפיעים על מצבם של בני נוער יוצאי אתיופיה 9
4.2 גורמים המסבירים את מצבם של נערים יוצאי אתיופיה 10

5. מאפיינים וצרכים של נערים יוצאי אתיופיה – ניתוח נתונים ממחקרים ומבסיסי מידע 11
5.1 מצבם של נערים יוצאי אתיופיה ופערים לפי מגדר 11
5.2 דמיון ושוני בין הדורות הראשון והשני בקרב נערים יוצאי אתיופיה 13
5.3 דמיון ושוני בין נערים יוצאי אתיופיה לנערים שאינם יוצאי אתיופיה 14

6. המדיניות בישראל 16
6.1 המדיניות הקיימת בישראל 16
6.2 תפיסת אנשי המפתח את המדיניות הקיימת 20

7. הצעות מדיניות לשיפור מצבם של בני נוער יוצאי אתיופיה 21

רשימת מקורות 28

נספח א: סיכום הממצאים העיקריים 32
נספח ב: מגמות לפי מגדר ומוצא 33
נספח ג: מגמות לפי מגדר ודור עלייה בקרב יוצאי אתיופיה 41

רשימת הלוחות

פרק 2: מערך המחקר: סוגי מידע ומקורות מידע
לוח 1: קובצי הנתונים שנותחו במחקר 3

נספח א: סיכום הממצאים בעיקריים
לוח א1: סיכום הממצאים העיקריים 32

נספח ב: מגמות לפי מגדר ומוצא
לוח ב1: מאפיינים אישיים של בני הנוער ילידי אתיופיה, לפי מגדר 33

לוח ב2: מאפיינים משפחתיים של בני הנוער, לפי מגדר ומוצא 33

לוח ב3: מאפייני האימהות של תלמידי ז'-י"ב, לפי מגדר ומוצא 33

לוח ב4 : אסטרטגיות של זהות אישית בקרב יוצאי אתיופיה, לפי מגדר 34

לוח ב5 : מסלול הלימודים של תלמידי י׳-י״ב, לפי מגדר ומוצא 34

לוח ב6 : מספר יחידות בגרות במתמטיקה שבהן נבחנו תלמידי י״ב במסלול הטכנולוגי, לפי מגדר ומוצא 34

לוח ב7 : אי-למידה בבתי ספר של משרד החינוך בגיל 17 לאורך זמן, לפי מגדר ומוצא 34

לוח ב8 : ציוני מיצ״ב ממוצעים (גולמיים) בקרב תלמידי כיתות ח׳, לפי מגדר ומוצא 35

לוח ב9: הישגים בבחינות הבגרות בקרב תלמידי י״ב, לפי מגדר ומוצא 35

לוח ב10: זכאות לתעודת בגרות בקרב תלמידי י״ב לאורך זמן, לפי מגדר ומוצא 35

לוח ב11 : זכאות לתעודת בגרות בקרב תלמידי י״ב הלומדים במסלול הטכנולוגי, לפי מגדר ומוצא 36

לוח ב12 : קבלת סיוע לימודי וצורך בסיוע לימודי, לפי מגדר ומוצא 36

לוח ב13 : תחושת מסוגלות ומוטיבציה ללמידה בקרב תלמידי ז׳-י״א, לפי מגדר ומוצא 36

לוח ב14 : אקלים בית הספר על-פי תלמידי ז׳-י״א, לפי מגדר ומוצא 37

לוח ב15 : יחס צוות בית הספר כלפי התלמידים, על-פי תפיסתם, לפי מגדר ומוצא 37

לוח ב16 : אמונה ביכולת לקבל תעודת בגרות בקרב תלמידי י׳-י״א, לפי מגדר ומוצא 38

לוח ב17 : שאיפות השכלה של תלמידי י׳-י״ב, לפי מגדר ומוצא 38

לוח ב18 : השתתפות בפעילות בלתי פורמלית, לפי מגדר ומוצא 38

לוח ב19 : תפיסת הקשר עם ההורים, לפי מגדר ומוצא 39

לוח ב20 : קרבנות לאלימות וללעג בבית הספר בקרב תלמידי ז׳-י״א, לפי מגדר ומוצא 39

לוח ב21 : התנהגות אלימה, לפי מגדר ומוצא 40

לוח ב22 : שתיית אלכוהול ועישון בקרב גילאי 15-17, לפי מגדר ומוצא 40

לוח ב23 : עמדות לקראת גיוס לצבא או לשירות לאומי בקרב גילאי 16-17, לפי מגדר ומוצא 40

נספח ג: מגמות לפי מגדר ודור עלייה בקרב יוצאי אתיופיה

לוח ג1 : מאפיינים משפחתיים של בני הנוער, לפי מגדר ודור עלייה 41

לוח ג2 : מאפייני האימהות של תלמידי ז׳-י״ב, לפי מגדר ודור עלייה 41

לוח ג3 : אסטרטגיות של זהות אישית, לפי מגדר ודור עלייה 41

לוח ג4 : מסלול הלימודים של תלמידי י׳-י״ב, לפי מגדר ודור עלייה 41

לוח ג5 : מספר יחידות בגרות במתמטיקה שבהן נבחנו תלמידי י״ב במסלול הטכנולוגי, לפי מגדר ודור עלייה 42

לוח ג6 : אי-למידה בבתי ספר של משרד החינוך בגיל 17 לאורך זמן, לפי מגדר ודור עלייה 42

לוח ג7 : ציוני מיצ״ב ממוצעים (גולמיים) בקרב תלמידי כיתות ח׳, לפי מגדר ודור עלייה 42

לוח ג8 : הישגים בבחינות הבגרות בקרב תלמידי י״ב, לפי מגדר ודור עלייה 43

לוח ג9 : זכאות לתעודת בגרות בקרב תלמידי י״ב לאורך זמן, לפי מגדר ודור עלייה 43

לוח ג10 : זכאות לתעודת בגרות בקרב תלמידי י״ב הלומדים במסלול הטכנולוגי, לפי מגדר וקבוצת מוצא 43

לוח ג11 : קבלת סיוע לימודי וצורך בסיוע לימודי, לפי מגדר ודור עלייה 44

לוח ג12 : תחושת מסוגלות ומוטיבציה ללמידה בקרב תלמידי ז׳-י״א, לפי מגדר ודור עלייה 44

לוח ג13 : אקלים בית הספר על-פי תלמידי ז׳-י״א, לפי מגדר ודור עלייה 44

לוח ג14 : יחס צוות בית הספר כלפי התלמידים, על-פי תפיסתם, לפי מגדר ודור עלייה 45

לוח ג15 : אמונה ביכולת לקבל תעודת בגרות בקרב תלמידי י׳-י״א, לפי מגדר ודור עלייה 45

לוח ג16 : שאיפות השכלה לעתיד של תלמידי י׳-י״ב, לפי מגדר ודור עלייה 45

לוח ג17 : השתתפות בפעילות בלתי פורמלית, לפי מגדר ודור עלייה 45

לוח ג18 : תפיסת הקשר עם ההורים, לפי מגדר ודור עלייה 45

לוח ג19 : קרבנות לאלימות וללעג בבית הספר בקרב תלמידי ז׳-י״א, לפי מגדר ודור עלייה 46

לוח ג20 : התנהגות אלימה, לפי מגדר ודור עלייה 46

לוח ג21 : שתיית אלכוהול ועישון בקרב גילאי 15-17, לפי מגדר ודור עלייה 47

לוח ג22 : עמדות לקראת גיוס לצבא בקרב גילאי 16-17, לפי מגדר ודור עלייה 47

רשימת התרשימים

תרשים 1 : יחסי גומלין בין המאפיינים האישיים של נערים יוצאי אתיופיה המציבים להם אתגרים ייחודיים : מגדר, מצב כעולה, מצב חברתי-כלכלי ומצב כיוצאי אתיופיה 2

1. מבוא

בסוף שנת 2014 מנתה אוכלוסיית יוצאי אתיופיה בישראל 138,200 תושבים, שהם 2% מכלל אוכלוסיית ישראל. מתוך כלל אוכלוסיית יוצאי אתיופיה, 18,180 הם בני נוער (גיל 12-17), כמחציתם נערים (בנים). 40% הם ילידי אתיופיה (דור ראשון) ו-60% ילידי ישראל (דור שני). בשנים האחרונות פחתה מאוד העלייה מאתיופיה (במיוחד משנת 2014), כך שרוב אוכלוסיית בני הנוער מקבוצה זו הם ילידי ישראל או שהם ילידי אתיופיה בעלי ותק רב בארץ.[4]

מחקר שערך מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל בשנת 2010 שפך אור על מצבם של בני הנוער יוצאי אתיופיה בני 12-17, ובייחוד על הישגיהם הנמוכים בהרבה של הנערים לעומת הנערות. הפער בין הנערים לנערות בולט מעבר להבדלים המגדריים המוכרים במרבית קבוצות האוכלוסייה - בישראל ובמדינות אחרות בעולם. זאת ועוד, נמצא כי הפערים בין הנערים יוצאי אתיופיה לבין הנערים היהודים שאינם יוצאי אתיופיה גדולים בהרבה מאשר בין הנערות יוצאות אתיופיה לנערות היהודיות שאינן יוצאות אתיופיה (כאהן-סטרבצ'ינסקי ועמיתיה, 2012).

למרות זאת, מעט מאוד תשומת לב הוקדשה למאפיינים הייחודיים של הנערים יוצאי אתיופיה וכמעט שלא התקיים דיון ציבורי בשאלה איך לשפר את השתלבותם. למעשה, עד פרסום הדוח של מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל בשנת 2010 אפילו לא הייתה מודעות לפערי מגדר אלו. בעקבות הממצאים הוסכם בשנת 2016 עם קרן באדר לערוך מחקר שיעסוק בסוגיה זו.

1.1 מטרות המחקר

המחקר הנוכחי מציג לראשונה תמונת מצב מקיפה על מצבם הייחודי של נערים יוצאי אתיופיה בני 12-17, לעומת נערים יהודים שאינם יוצאי אתיופיה ולעומת נערות יוצאות אתיופיה.

מטרות המחקר הן:

1. לחשוף את האתגרים העיקריים והצרכים של הנערים יוצאי אתיופיה ואת התחומים שבהם יש פערים לרעתם
2. לבחון את הגורמים המסבירים את מצבם של הנערים יוצאי אתיופיה
3. לסקור את המדיניות הנוכחית בכל הקשור בבני נוער יוצאי אתיופיה ובייחוד בנערים
4. לזהות כיווני פעולה והצעות למדיניות.

סוגיות אלו נבחנות על-פי ניתוח של נתונים ממחקרים ומבסיסי מידע אחרים על בני נוער יוצאי אתיופיה ויהודים שאינם יוצאי אתיופיה, ראיונות עומק עם אנשי מפתח בארץ וסקירת ספרות מהעולם על מצבם הייחודי של נערים מהגרים ובני קבוצות מיעוט ועל הפער לפי מגדר.

הממצאים המוצגים בדוח מרחיבים מאוד את בסיס הידע שמשמש לתכנון מדיניות, לפיתוח מענים והתאמתם של מענים קיימים לצורכיהם המיוחדים של הנערים יוצאי אתיופיה.

---

[4] על-פי עיבוד מיוחד של קובץ אוכלוסייה, 2014, של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ונתונים שנמסרו ממשרד הקליטה.

1.2 המסגרת לניתוח המידע

בביצוע המחקר הנוכחי התמודדנו עם משימה מורכבת, אשר נבעה מריבוי הגורמים המשפיעים על מצבם של נערים יוצאי אתיופיה. המידע המוצג בדוח מתייחס ליחסי הגומלין בין מאפיינים אישיים שונים של הנערים כפי שיפורטו בהמשך (ר' תרשים 1), בהתייחסות למעגלי החיים השונים הרלוונטיים לנערים – בית ספר, משפחה ושכונה/קהילה. הדוח מביא מידע רב על החוויה, התפיסות ודפוסי ההתנהגות של הנערים במעגלי חיים אלה, למשל תפקוד בבית הספר, פעילות אחרי שעות הלימודים, קשרים חברתיים, קשרים במשפחה, מעורבות בהתנהגויות סיכון, זהות וכד'.

זוהו ארבעה מאפיינים אישיים אשר יחסי הגומלין ביניהם מציבים אתגרים ייחודיים לנערים יוצאי אתיופיה: מגדר, המצב כעולים או כבני עולים, המצב החברתי-כלכלי והמצב כעולים מאתיופיה. כלומר, הם מתמודדים עם:

1. אתגרים הנובעים מהיותם בנים: ידוע שנערים בכלל ונערים מהגרים או בני קבוצות מיעוט מצליחים פחות בבית הספר, ביצירת רשת חברתית ובהשגת תמיכה משפחתית, לעומת הנערות.
2. אתגרים העומדים בפני עולים (מהגרים) ובפני נערים הגדלים במשפחות עולים, כגון רכישה שפה, הבנה של קודים תרבותיים חדשים, צורך של ההורים להשתלב בתעסוקה כדי להתפרנס וכד';
3. אתגרים הנובעים מן המעמד החברתי-כלכלי הנמוך של המשפחה והקהילה, שאליו שייכים רוב הנערים הללו, כגון חיים בעוני ובשכונות דלות משאבים;
4. אתגרים ייחודיים העומדים בפני העולים מאתיופיה, כגון מעבר מחברה מסורתית לחברה מודרנית, התמודדות עם אפליה על רקע צבע עור ועוד.

תרשים 1: יחסי גומלין בין המאפיינים האישיים של נערים יוצאי אתיופיה המציבים להם אתגרים ייחודיים: מגדר, מצב כעולה, מצב חברתי-כלכלי ומצב כיוצא אתיופיה

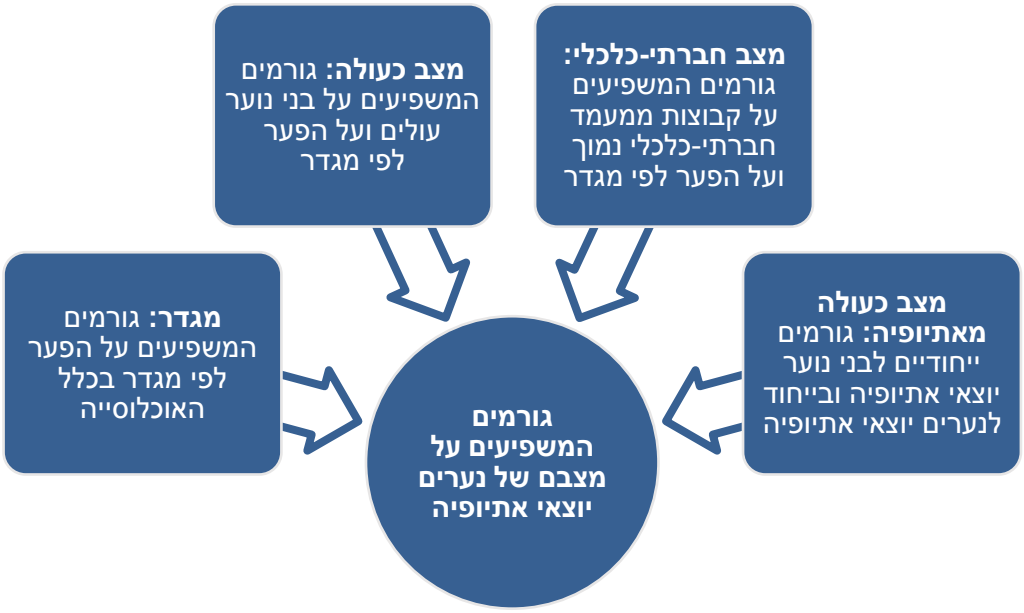

2. מערך המחקר: סוגי מידע ומקורות מידע

המחקר התבסס על שלושה מקורות מידע:

- ראיונות עומק עם אנשי מפתח
- ניתוח נתונים ממחקרים ומבסיסי נתונים על בני נוער יוצאי אתיופיה ויהודים שאינם יוצאי אתיופיה
- סקירת ספרות מהעולם.

ראיונות עומק עם אנשי מפתח

בוצעו 13 ראיונות עומק עם אנשי מפתח מהמגזר הציבורי (לרבות משרדי ממשלה) ומהמגזר השלישי ועם פעילים חברתיים מקהילת יוצאי אתיופיה. כשני שלישים מהמרואיינים היו יוצאי אתיופיה.

הראיונות התמקדו בסוגיות אלו:

- הצרכים של בני נוער יוצאי אתיופיה בכלל, ובייחוד של הנערים.
- הגורמים המרכזיים המשפיעים על מצבם של הנערים.
- המאמצים הנעשים כיום לקדם את הנערים יוצאי אתיופיה וכיווני פעולה נוספים לצמצום הפערים.

ניתוח נתונים ממחקרים ומבסיסי מידע

מטרת הניתוח הייתה:

- למפות את הפערים במצבם של הנערים יוצאי אתיופיה לעומת הנערות ולעומת הנערים היהודים שאינם יוצאי אתיופיה.
- לזהות את הגורמים לפערים אלו.

לצורך כך נותחו קובצי נתונים ממגוון מקורות מידע, כפי שמפורט בלוח 1.

לוח 1: קובצי הנתונים שנותחו במחקר

הקובץ	השנה	המקור
סקר בקרב נוער עולה	2010-2008	מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל
קובץ אוכלוסייה	2014	הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
קובצי תלמידים	2015-2003	משרד החינוך
ציונים במבחני המיצ"ב בכיתות ח'[1]	2013	ראמ"ה[2], משרד החינוך
סקר אקלים וסביבה פדגוגית	2014	ראמ"ה, משרד החינוך
קובצי בגרויות	2014-2006	משרד החינוך
קובץ איתור ומיפוי	2014-2009	360^0 - התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון, משרד הרווחה והשירותים החברתיים

[1] המיצ"ב (מדדי יעילות וצמיחה בית-ספרית) – מערכת מדדים בית-ספרית שמטרתה לספק מידע למנהל ולצוות הפדגוגי על תפקוד בית הספר במגוון נושאים, בין השאר נתונים על ההישגים האקדמיים של התלמיד ועל האווירה בבית הספר.

[2] הרשות הארצית למדידה ולהערכה.

ניתוח הנתונים נעשה לפי המשתנים האלה:

- מגדר: נערים מול נערות
- מוצא:
  - נערים יוצאי אתיופיה: דור ראשון ושני יחד
  - נערים יהודים ילידי הארץ שהוריהם לא עלו מאתיופיה (לא כולל נערים ילידי הארץ שהוריהם עלו מברית המועצה לשעבר). להלן: נערים שאינם יוצאי אתיופיה
- דור עלייה:
  - נערים בני הדור הראשון: ילידי אתיופיה (עולים). יש לשים לב שגם בני קבוצה זו ותיקים יחסית בארץ ורק מעטים מהם עלו בחמש השנים האחרונות[5]
  - נערים בני הדור השני: ילידי ישראל שהוריהם עלו מאתיופיה (בני עולים)

סקירת ספרות מן העולם

נסקרה ספרות על פערים לפי מגדר בכלל ועל פערים לפי מגדר בקרב בני נוער מהגרים ובני קבוצות מיעוט (דור ראשון ודור שני). הסקירה התמקדה בזיהוי הגורמים העיקריים שהשפיעו על מצבם של נערים ובכיוונים לקביעת מדיניות ותכניות לטיפול בנערים.

3. סקירת ספרות מן העולם

3.1 גורמים המשפיעים על הפער לפי מגדר

בספרות המקצועית מתועדים הפערים לפי מגדר לרעת הנערים בכלל האוכלוסייה. המחקרים ובסיסי הנתונים המקיפים ביותר על הפער בין נערים לנערות הם המחקרים הבין-לאומיים של ה-OECD. כך למשל במבחני פיז"ה[6] שהועברו למדגם של תלמידים בני 15 (OECD, 2015b) נמצא שההישגים הלימודיים ומיומנויות הלמידה של הנערים נמוכים מאלה של הנערות, בכל המדינות בצורה עקבית; שיעורי הנשירה – הסמויה והגלויה – ממערכת החינוך בקרב הנערים גבוהים מאשר בקרב הנערות; ושיעור הנערים המסיימים את לימודיהם ללא תעודת גמר גבוה גם הוא משיעור הנערות (כהן-קדושאי ועמיחי, 2014; Popkin, 2014; Saenz & Ponjuan, 2009; Thomas & Stevenson, 2009; Toldson, 2008; Roderick, 2003).

שאלה חשובה נוספת היא אם הפער לפי מגדר קיים בכל התחומים או שיש תחומים שבהם יש יתרון לנערים. למשל נמצא במחקרים בין-לאומיים שבממוצע, לנערים יש יתרון במקצועות מתמטיקה ומדעים. בניתוח שנעשה על-ידי ה-OECD והספרות ההשוואתית הבין-לאומית לא נבדק הפער לפי מגדר, בפיקוח על-פי מצב חברתי-כלכלי או בהשוואה בין קבוצות מהגרים או בני קבוצות מיעוט לאוכלוסייה הרחבה. הבדלים אלה נבדקו רק במחקרים מסוימים ורק במדינות מסוימות. להלן תובא סקירה מקיפה של מחקרים המתארים את הקשיים הייחודיים של תת-קבוצות אלו (OECD, 2015a), בדגש מיוחד על המחקרים העוסקים בפערים.

---

[5] בחמש השנים האחרונות עלו מאתיופיה כ-1,800 ילדים עד גיל 18, לעומת כ-9,800 ילדים עד גיל 18 בחמש השנים שקדמו להן (על-פי מידע שנמסר ממשרד הקליטה).

[6] PISA – Program for International Students Assessment

מחקרים אלו תומכים בעובדה שבהרבה מדדים הפער לפי מגדר בקרב קבוצות של מהגרים או בני קבוצות מיעוט או בקרב בני מעמד חברתי-כלכלי נמוך גדול מאשר בכלל האוכלוסייה, ולכן הקיפוח בקרב נערים בקבוצות אלו גדול אפילו יותר. הספרות מדגישה שלגורמים המשפיעים על הפערים בין נערים לנערות יש השפעה חזקה יותר וייתכן כי יש גורמים נוספים ייחודיים לקבוצות אלו. ההשפעה המצטברת של מגדר, מוצא ותהליך ההגירה יוצרת מצב של סיכון משולש (Matthews et al., 2010) המשפיע על כל הגילים, ולטענת מקצת החוקרים, הדברים מתבטאים בעיקר בגיל ההתבגרות. מקורה של רוב ספרות המחקר בארצות הברית, והיא עוסקת בקבוצות כגון אפרו-אמריקנים ומהגרים לטינים, אך יש גם מחקרים ממדינות אחרות, ובהן גרמניה, בריטניה, נורבגיה וקנדה (כאהן-סטרבצ'ינסקי ועמיתיה, 2012; Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015; Titzmann, Mesch & Silbereisen, 2014; Borg, 2013; Koller et al., 2010; Matthews et al., 2010; Titzmann & Silbereisen, 2008; Ding & Hall, 2007; Cassen & Kingdon, 2007).

3.2 גורמים המשפיעים על הקשיים הייחודיים של נערים מהגרים

בתת-פרק זה אנו סוקרים את הגורמים שנמצאו בספרות בקשר למצבם של נערים בכלל ובקרב מהגרים וקבוצות אחרות ממעמד חברתי-כלכלי נמוך בפרט. הגורמים משפיעים על התפיסות של בני הנוער, היקף התנהגויות הסיכון שלהם והישגיהם בלימודים. לכל גורם יש השפעה ישירה על המצב, אך בסופו של דבר מצבם של הנערים המהגרים נקבע על-ידי יחסי הגומלין המצטברים בין כל הגורמים.

1. מאפיינים הקשורים במגדר

גורמים אישיים: מעבר לגורמים החברתיים, המשפחתיים והמערכתיים הרלוונטיים לנערים בגיל ההתבגרות, ישנם גם גורמים ביולוגיים המאפיינים נערים יותר מאשר נערות. לקויות למידה, הפרעות קשב, בעיות התנהגות, מרדנות וקשיי הסתגלות שכיחים יותר בקרב נערים; ובהתאם לכך, לנערים בני קבוצות מיעוט קושי רב יותר המשפיע על הישגיהם הלימודיים ועל הסתגלותם לחברה הקולטת (Kingdon, Serbin & Stack, 2017; Child Trends, 2016; Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015; Popkin, 2014; Saenz & Ponjuan, 2009; Buchmann, DiPrete & McDaniel, 2008).

קשרים חברתיים: תופעה נוספת הבאה לידי ביטוי באופן שונה בקרב נערים ונערות, היא יצירת חברויות. כאשר לבני הנוער אין די מקורות של תמיכה חברתית דרך המשפחה והסביבה הקרובה, התמיכה החברתית המושגת דרך חברים מקבלת חשיבות רבה. ריגלה-קרמב וקלאהאן (Rigle-Crumb & Callahan, 2009) מצאו כי לנערים ממוצא לטיני יש פחות מקורות לתמיכה חברתית (למשל פחות קשרים עם מורים וההורים מעורבים פחות בבית הספר). נוסף על כך, המחברים מציינים שנערות נוטות להיות מעורבות יותר בקבוצות חברתיות, ליצור לעצמן רשתות תמיכה חברתיות ולהיעזר בחברויות כדי להתקדם בלימודים. נערים לעומתן פונים יותר לחברויות בחבורות רחוב – בקבוצות חברתיות המאופיינות בהתנהגות סיכון, כגון שוטטות ושימוש מופרז באלכוהול, המובילים למגע מוגבר עם המשטרה (Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015).

2. השפעת המשפחה והחברה

השפעת המצב החברתי-כלכלי של המשפחה: כאמור, קיים קשר בין הישגים נמוכים בלימודים לבין מעמד חברתי-כלכלי נמוך (Spitzer & Aronson, 2015; Villavicencio, Bhattacharya & Guidry, 2013; OECD, 2011;

Toldson, 2008). ככלל, מהגרים או בני קבוצות מיעוט בחברה מתאפיינים לרוב במעמד חברתי-כלכלי נמוך יותר לעומת החברה הכללית (Matthews et. al., 2010). מעמד זה בא לידי ביטוי גם במצב הכלכלי של המשפחה וגם במאפייני הסביבה שבה הנערים חיים.

לעוני ולסביבה אתנית סגרגטיבית השפעה שלילית יותר על נערים מאשר על נערות (Child Trends, 2016) ועל נערים אפרו-אמריקנים יותר מאשר על נערים "לבנים" מאותו מעמד חברתי-כלכלי (Fantuzzo et al., 2012). השכלה נמוכה של האם מקטינה את הסיכוי שהילדים ומשפחותיהם יהיו מקושרים לגורמים תומכים בקהילה, שיכולים לסייע בלימודים, ולכך יש השפעה בעיקר על הנערים (Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015).

תפיסות וציפיות של המשפחה: למשפחה תפקיד מרכזי בהשפעה על התפיסה העצמית של נערים ועל הישגיהם בלימודים. אסקנדל, מארי-קלוז ומארי-קלוז (Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015) מציינים שבמשפחות מרקע חברתי-כלכלי נמוך יש בדרך כלל ציפיות לימודיות גבוהות יותר מהנערות, ואילו הנערים מכוונים פחות להשכלה גבוהה. סאנז ופונג'ואן (Saenz & Ponjuan, 2009) מציינים שבמשפחות ממוצא לטיני תהיה לעתים קרובות סולידריות רבה המקריבה את הפרט לטובת המשפחה. בפרט, ישנה ציפייה מהנערים במשפחות אלה להגן על המשפחה ולסייע בפרנסת הבית. מבחינת הנערים, ציפייה זו יוצרת מסלול שבו השכלה גבוהה אינה חלק מתמונת העתיד שלהם.

מצד שני, נמצא כי נערים בני קבוצות מיעוט שהוריהם עודדו אותם להצליח ושהיו להם ציפיות גבוהות מילדיהם, הגיעו להישגים גבוהים יותר בלימודים מנערים שלא קיבלו תמיכה זו מההורים (Kingdon, Serbin & Stack, 2017; Koller et al., 2010; Toldson, 2008). היבט חשוב נוסף המסייע ליצור תפיסות חיוביות עבור הנערים הוא נוכחותו בבית של אב משכיל, המשמש מודל לחיקוי (Toldson, 2008). טולדסון מצא שנערים אפרו-אמריקנים שחיו עם אביהם או עם מודל חיקוי גברי אחר, במיוחד אם היה בעל השכלה, הגיעו להישגים לימודיים גבוהים יותר מנערים דומים ללא מודל לחיקוי גברי כזה.

תפיסות וציפיות של החברה: גורמים רבים יכולים להשפיע על השתלבותם של מהגרים, של בני מהגרים ושל בני קבוצות מיעוט בחברה הקולטת, ובהם לימוד השפה, ידע שנרכש על התרבות של החברה הקולטת ומידת ההשתלבות של הדורות הראשון והשני בחברה. נראה כי השפעת גורמים אלו על נערים שונה מהשפעתם על נערות: הנערים מראים קושי רב יותר בתהליך ההשתלבות (Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015). בדומה, קשיי הסתגלות לחברה החדשה שכיחים יותר בקרב מהגרים (גברים) מאשר בקרב מהגרות (Kingdon, Serbin & Stack, 2017; Child Trends, 2016; Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015; Popkin, 2014; Saenz & Ponjuan, 2009; Buchmann, DiPrete & McDaniel, 2008).

גם לחברה יש השפעה מרכזית על הנורמות החברתיות והתפיסות שנבנות בקרב בני הנוער, המשפיעות גם הן על ההישגים בלימודים ועל היחס ללימודים של נערים בני קבוצות מיעוט. אם החברה מטילה ספק ביכולתם של הנערים להצליח, תהיה לכך השפעה שלילית על דפוסי ההתנהגות ועל התפיסות של הנערים (Popkin, 2014). כאשר הסטריאוטיפ החברתי מזהה את הקבוצה האתנית כבעלת הישגים נמוכים בלימודים, שאיפות ההשכלה של התלמידים לא יהיו גבוהות, הם לא ייחסו חשיבות ומשמעות להישגים

לימודיים גבוהים (לוי, 2016; Irvin & Hudley, 2005) והם לא יאמינו שבית הספר יכול לתרום לעתידם (Roderick, 2003). אמונות שגויות אלו, השכיחות בעיקר בקרב נערים, יוצרות תפיסות שליליות של תמונת העתיד שלהם ושל יכולותיהם בתחום הלימודים (לוי, 2016).

תהליך ההגירה וההשתלבות כרוך לעתים קרובות במשבר זהות, ויש הרואים בהעדר זהות אתנית איתנה מחסום הבולם את יכולת הלמידה של מהגרים ובני קבוצות מיעוט (Spitzer & Aronson, 2015; Roderick, 2003). תומס וסטיוונסון (Thomas & Stevenson, 2009) למשל, מצאו כי תחושה חיובית כלפי הקבוצה האתנית שאליה נערים אפרו-אמריקנים משתייכים קשורה ליחס חיובי שהם חשים כלפי בית הספר ולאמונות חיוביות על לימודים והישגים. מנגד, נערים שמוריהם דיווחו שהם תלמידים בעייתיים נטו גם להיות נערים שאינם מכירים במורשת התרבותית של קבוצת המוצא שלהם. לעתים חוסר רצון להצליח בלימודים הוא חלק מדחיית מאפיינים המזוהים עם התרבות "הלבנה" ("acting white"); (יקיר, 2016; Saenz & Ponjuan, 2009).

3. גורמים הקשורים לבית הספר

סיוע להשתלבות נערים מהגרים בבית הספר: ארצות שונות קולטות תלמידים מהגרים בצורות שונות. ניתוח נתוני מבחני פיז"ה (OECD, 2015b) הראה הצלחה שונה של תלמידים מהגרים מאותה ארץ מוצא ובעלי אותם מאפיינים חברתיים-כלכליים בארצות קולטות שונות. נראה אפוא כי יש ארצות היודעות טוב יותר מאחרות כיצד לקדם יכולות וכישורים של תלמידים מרקעים שונים. על-פי נתוני מבחן פיז"ה ייתכן כי הדבר קשור ישירות למדיניות החינוך שהן נוקטות.

תפיסות וציפיות של המורים: בדומה לתפיסות ולהנחות מוקדמות של החברה ושל המשפחה, גם תפיסות וציפיות של מורים משפיעות על הישגי התלמידים (Kingdon, Serbin & Stack, 2017; Thomas & Stevenson, 2009). נמצא כי מורים תופסים באופן שונה נערות ונערים אפרו-אמריקנים (Kingdon, Serbin & Stack, 2017; Thomas & Stevenson, 2009; Ding & Hall, 2007; Roderick, 2003). ככלל, נערים אלה נתפסים על-ידי מוריהם בתור תלמידים המעריכים יותר הישגים בספורט מהישגים בלימודים, נוטים יותר לאלימות ומפריעים יותר בכיתה. התפיסות נוטות להיות שליליות במיוחד אם אין התאמה אתנית בין המורים לתלמידים ואם יש תפיסות מוקדמות וחוסר הבנה של מאפיינים תרבותיים, המתפרשים באופן מוטעה על-ידי המורים (Thomas & Stevenson, 2009). העובדה שאין מורים גברים מאותה קבוצת מוצא מצמצמת את האפשרויות להציב מודל לחיקוי בבית הספר (Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015; Saenz & Ponjuan, 2009).

מעורבות הורים בלימודי ילדיהם בבית הספר: מעורבות הורים גבוהה תורמת להישגים הלימודיים של התלמידים (Kingdon, Serbin & Stack, 2017; Koller et al., 2010; Toldson, 2008) ומסייעת בהפחתת התנהגויות סיכון ועבריינות (Titzmann & Silbereisen, 2008). משפחות מהגרים או בני קבוצות מיעוט מגלות פעמים רבות קושי משמעותי במעורבות בפעילות בית הספר, בשל מחסום השפה או חסמי תרבות אחרים (Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015; Roderick, 2003). כמו כן, נמצא כי מעורבות ההורים רבה יותר אצל נערות מאשר אצל נערים (Buchmann, DiPrete & McDaniel, 2008).

מעבר לחטיבת ביניים ולבית ספר תיכון: מעברים אלו מחריפים את הקשיים הקיימים, במיוחד בקרב בני נוער בסיכון (Vaxberg, 2015), בקרב נערים בכלל ובייחוד בקרב נערים מהגרים או בני קבוצות מיעוט (Kingdon, Serbin & Stack, 2017; Akos, Rose & Orthner, 2015; Villavicencio, Bhattacharya & Guidry, 2013; Buchmann, DiPrete & McDaniel, 2008; Roderick, 2003). עם השנים מתרחבים הפערים בהישגים הלימודיים לרעת הנערים בני קבוצות מיעוט, והם מגיעים לשיא בבית הספר התיכון (Roderick, 2003). רודריק מציין כי המעבר לתיכון כולל בדרך כלל שינוי דרמטי בגודל בית הספר, במבנה הלימודים ובמערכת השעות, והוא יוצר מורכבות רבה יותר של סביבת בית הספר. בית ספר גדול משמעו גם שינוי דרמטי במבנה החברתי של קבוצת השווים. נוסף על כך, המעבר כרוך ביותר דרישות לימודיות ומקצועות לימוד מורכבים יותר, הדורשים מיומנויות לימודיות גבוהות יותר. בה בעת יש פחות הזדמנויות לאינטראקציה בין מורה לתלמיד ופחות עבודה קבוצתית. יתר על כן, התלמידים הופכים לאנונימיים יותר (Vaxberg, 2015), והמורים מסתמכים יותר על תפיסות סטריאוטיפיות ועל ניסיון קודם כדי לבנות את קשריהם עם התלמידים (Roderick, 2003). היכולת של התלמידים להסתגל לסביבה הלימודית החדשה תקבע אם הם יתמודדו היטב עם המעבר. רודריק מסכם שנערים בני קבוצת מיעוט מוצאים שהמעבר לבית ספר תיכון קשה יותר משום שיש להם פחות משאבים להתמודד עם האתגרים הלימודיים והחברתיים הנלווים והם מגיעים לבית הספר התיכון מצוידים במיומנויות למידה נמוכות יותר ובפחות תמיכה משפחתית.

חוויה שלילית בבית הספר: חוויה מעין זו, המוצאת ביטוי בעיקר בהעדר אינטראקציה חיובית בין המורים לתלמידים, קשורה אף היא להישגים לימודיים נמוכים, והיא שכיחה יותר בקרב נערים בני קבוצות מיעוט (Toldson, 2008; Ding & Hall, 2007; Roderick, 2003). רודריק מציין במחקרו כי תחושת הבדידות של תלמידים אלו גבוהה, והם מרגישים שאינם רצויים בבית הספר. האינטראקציה השלילית בין מורים לתלמידים שאינם פונים לעזרה נובעת לעתים קרובות מקיומה של תפיסה גברית המביאה את התלמידים להסתיר מסביבתם קשיים וחוויית כישלון (Saenz & Ponjuan, 2009). מאפיינים אלו מחמירים את החוויה השלילית מבית הספר בקרב הנערים.

התנהלות מערכת החינוך ובית הספר: הספרות מדגישה את הצורך להימנע מהסללה ולעזור לקבוצות חלשות להשתלב במסלולים גבוהים יותר. יש לתת לנערים די זמן להתאקלם בטרם ייקבע להם מסלול לימודים (רמת לימודים או תחום) שיגביל את האפשרויות שייפתחו לפניהם בעתיד. במקרים רבים נמצא שלנערים אלו, ממעמד חברתי-כלכלי נמוך, יש ייצוג-יתר במסגרות של חינוך מיוחד ובקרב המופנים למסלולי לימוד נמוכים יותר, והם מושעים או "מונשרים" יותר מבית הספר. יכולות להיות לכך כמה סיבות, כגון הערכה לא נכונה של היכולת או העדר רצון של התלמיד לקבל עליו את האתגרים שהמסלולים ברמה הגבוהה יותר מציבים, שהם תובעניים יותר או שיש בהם יותר סיכון. כל אלה יכולים להיות קשורים להערכת-החסר של יכולות התלמידים, להעדר עידוד מצד ההורים וליכולת מוגבלת יותר שלהם לעזור (OECD, 2015a; Villavicencio, Bhattacharya & Guidry, 2013; Saenz & Ponjuan, 2009; Roderick, 2003).

4. גורמים המסבירים את מצבם של נערים יוצאי אתיופיה – תפיסת אנשי המפתח

אנשי המפתח נשאלו על אודות הגורמים היכולים להסביר את מצבם של הנערים והנערות יוצאי אתיופיה. בהמשך לכך, הם נשאלו אילו מהגורמים בולטים יותר בקרב הנערים או ייחודיים להם.

4.1 גורמים המשפיעים על מצבם של בני נוער יוצאי אתיופיה

אנשי המפתח הדגישו שני גורמים: מאפייני המשפחה ומאפייני השכונה.

1. מאפייני המשפחה

מספר מאפייניי משפחה מקשים על הורים לתמוך בילדיהם ולפקח עליהם:

- הכנסה משפחתית נמוכה ומספר ילדים גדול – אלה מקשים מבחינה כלכלית להיענות לצרכים ולרצונות של כל ילד וילד.
- שכיחות גבוהה יחסית של משפחות חד-הוריות ומשפחות עם ילדים מאבות שונים, ובעיקר העדר דמות אב לחיקוי עבור הנערים.
- פער בין-דורי ובין-תרבותי ואפילו פערי שפה בין ההורים לילדים, בייחוד אם הילדים נולדו בישראל או עלו בגיל צעיר.
- קושי של הורים רבים שגדלו בישראל למלא את תפקידם כהורים בצורה טובה, מפני שרבים מהם גדלו ללא מודל הורי משלהם, כיוון שחיו בפנימיות.

2. מאפייני השכונה

אנשי המפתח ציינו שרבים מבני הנוער גדלים ב"גטו" של יוצאי אתיופיה ושל אוכלוסייה החיה בעוני. להלן מאפייניהן של שכונות אלו:

- בתי ספר חלשים, שמשאביהם מוגבלים, ומורים בעלי יכולות מקצועיות נמוכות יחסית – הן בכישורי הוראה והן בידע כיצד לעזור בצורה מתאימה;
- מחסור בפעילות פנאי חיובית בתוך השכונה, כגון חוגים, תנועות נוער ומרכזי נוער; קיומה של תרבות רחוב שלילית, המאופיינת בהתנהגויות סיכון דוגמת שתיית אלכוהול ומגע תכוף עם המשטרה;
- משאבים ציבוריים דלים (למשל מרכזים קהילתיים) ותשתיות מוזנחות או שאינן קיימות כלל (למשל פארקים);
- תחבורה ציבורית לא מספקת, המקשה לצאת מהשכונה ולהגיע אליה ועל כן מקשה גם על היכולת ללמוד בבית ספר טוב יותר מחוץ לשכונה, להשתלב בפעילות שלאחר הלימודים, לבקר חברים ומשפחה ולעבוד. לתחבורה ציבורית טובה חשיבות מיוחדת, כיוון שלרוב המשפחות אין רכב פרטי.

4.2 גורמים המסבירים את מצבם של נערים יוצאי אתיופיה

הסעיפים להלן מבוססים על דיווחיהם של אנשי המפתח:

1. שינוי במעמדם של האבות והאימהות במשפחה ובחברה בכלל במהלך ההשתלבות בחברה הישראלית

מעמדן של האימהות התחזק, בעוד מעמד האבות נחלש, ובכך הופר לא מעט האיזון ביחסים בתוך המשפחה. היו לכך סיבות אחדות:

- המאמצים הרבים שנעשו כדי להעצים נשים יוצאות אתיופיה מתחילת קליטתן בארץ. כמו כן, גם כשלפעילויות הוזמנו כל ההורים, במקרים רבים רק האימהות בחרו להשתתף.
- נשים הראו רצון רב יותר להשתתף בהכשרות מקצועיות מטעם גורמים שונים ולהשתלב בסוגים שונים של עבודה, ובהם עבודות לא מקצועיות ובשכר נמוך.
- מצב זה שימש קרקע פורייה ליצירת מודלים נשיים חיוביים לחיקוי (בעבור הנערות), בעוד שמצד שני ניכר כי חסרים מודלים גבריים חיוביים לחיקוי (בעבור הנערים).

2. היחס השונה של הורים אל ילדיהם והציפיות השונות שיש להם מהנערים ומהנערות, המובילים להתנהגויות שונות של שני המינים

- ככלל, הורים מפקחים פיקוח צמוד יותר על התנהגות הנערות ומציבים יותר מגבלות על יציאה מן הבית, בעוד הנערים מורשים לשוטט בשכונה.
- העדר הפיקוח על הנערים מגביר את החשיפה להתנהגויות סיכון.
- נוכחות משטרתית מוגברת בשכונות שבהן אנשים חיים בעוני מגדילה את הסבירות למגע עם מערכת אכיפת החוק. יתר על כן, נטען כי יש שיטור-יתר כלפי נערים יוצאי אתיופיה, ובה בעת יכולת מוגבלת יותר של הנערים הללו ובני משפחותיהם להתמודד עם המשטרה.

כפי שצוין, הדברים מתועדים היטב בספרות על אודות פערים לפי מגדר בקרב מהגרים ובני קבוצות מיעוט (Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015; Saenz & Ponjuan, 2009).

3. ההשפעה של חוויות חברתיות שליליות של נערים וצעירים יוצאי אתיופיה אחרים על תפיסות הנערים

אנשי המפתח הדגישו שבני הנוער מושפעים מחוויות חברתיות שליליות של נערים וצעירים יוצאי אתיופיה אחרים. ואכן, בסקר משנת 2012 שערך מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל על בני נוער יוצאי אתיופיה, נמצאו תחושות אלו בשכיחות גבוהה (כאהן-סטרבצ'ינסקי ועמיתיה, 2012).

לדוגמה, בראיונות סופר כמה פעמים על צעירים בעלי השכלה אקדמית המדווחים על קשיים במציאת עבודה התואמת את השכלתם או שנמנעה מהם כניסה למועדונים. הנערים חווים אישית סיפורים מעין אלו, ויש בהם כדי להפחית מהמוטיבציה שלהם להתאמץ להצליח. מצבים אלו גם מגבירים את התסכול שלהם ואת אכזבתם מהחברה הקולטת.

5. מאפיינים וצרכים של נערים יוצאי אתיופיה – ניתוח נתונים ממחקרים ומבסיסי מידע

לפי תפיסת אנשי המפתח, לנערים ולנערות יש צרכים זהים רבים. אולם, יש הבדל ניכר בעוצמת הצרכים הללו ובאופן שהם באים לידי ביטוי. כלומר, צורכי הנערים נרחבים יותר ונראים יותר משום שהתנהגותם קיצונית יותר.

הצרכים של הנערים מתבטאים בהישגים לימודיים נמוכים יותר ובקשיי תפקוד בבית הספר; בהתנהגויות סיכון רבות יותר וחמורות יותר; בקושי רב יותר להגדיר את זהותם האישית ולשלב בין רכיבי הזהות (הזהות מחברת המוצא והזהות של החֶברה החדשה); תחושת ניכור חזקה יותר ורגישות גדולה יותר לביטויי גזענות ואפליה. הבדלים אלו והסיבות להם נבחנו בהרחבה בספרות המקצועית. ניתוח המאפיינים והצרכים של הנערים יוצאי אתיופיה מחזק את התמונה שעלתה מהספרות ומהראיונות עם אנשי המפתח.

נציג את הממצאים משלוש זוויות:

- נערים יוצאי אתיופיה לעומת נערות יוצאות אתיופיה
- דור ראשון לעומת דור שני של נערים יוצאי אתיופיה
- נערים יוצאי אתיופיה לעומת נערים שאינם יוצאי אתיופיה.

ראו בנספח א לוח המסכם את הממצאים לפי שלוש זוויות אלו.

הניתוח לפי דור עלייה סוקר את נקודות הדמיון והשוני בין הנערים יוצאי אתיופיה שנולדו באתיופיה לאלו שנולדו בישראל להורים שעלו מאתיופיה. בשני נושאים מצאנו הבדל בולט: במבחני המיצ"ב בכיתה ח' הישגיהם של בני הדור השני טובים יותר; שיעור גבוה מהם מעורבים בהתנהגויות סיכון. בשאר הנושאים, גם אם יש הבדלים בין דורות העלייה, הם מתונים יותר. בניתוחים לפי מגדר ומוצא התייחסנו לכל הנערים יוצאי אתיופיה כקבוצה אחת (ללא הבחנה בין דורות העלייה). כאמור, גם הנערים שנולדו באתיופיה ותיקים יחסית בארץ, ורק מעטים מהם עלו בחמש השנים האחרונות, ועל כן ממצאי המחקר אינם משקפים את מצבם של העולים החדשים ביותר בארץ.

כאמור, השם "נערים שאינם יוצאי אתיופיה" מתייחס ליהודים ילידי הארץ שהוריהם לא עלו מאתיופיה (לא כולל נערים ילידי הארץ שהוריהם עלו מברית המועצות לשעבר).

5.1 מצבם של נערים יוצאי אתיופיה ופערים לפי מגדר

פערים לפי מגדר אפשר למצוא בכל קבוצות האוכלוסייה, בתחומים שונים, למשל: הישגים בלימודים, תפיסת בית הספר, התנהגויות סיכון והיחסים עם ההורים. ברוב המקרים הפערים הם לרעת הנערים. אולם, ניתוח של גודל הפער לפי מגדר מראה כי בתחומים רבים הפער בקרב יוצאי אתיופיה גדול מהפער בקרב מי שאינם יוצאי אתיופיה (ר' נספח א).

נספח ב מציג לוחות שהנתונים בהם מוצגים לפי מגדר.

1. מאפייני המשפחה

לא נמצאו הבדלים של ממש במאפייני הרקע של המשפחות בין הנערים לנערות יוצאי אתיופיה. הרקע המשפחתי שלהם דומה – בני שני המינים חיים במשפחות המאופיינות במעמד חברתי-כלכלי נמוך.

2. הישגים בחטיבת הביניים ובבית הספר התיכון

בקרב הנערים לעומת הנערות נמצא:

- הציונים בבחינות המיצ"ב נמוכים יותר. עד סוף הלימודים בבית הספר התיכון הפערים גדלים במידה ניכרת.
- המדד הבסיסי ביותר להישגים לימודיים הוא שיעור הנושרים שאינם משלימים את לימודיהם בבית הספר התיכון. שיעור זה עומד על 12% בקרב הנערים לעומת רק 0.2% בקרב הנערות. הפער לפי מגדר כאן גדול בהרבה מאשר בקרב אלה שאינם יוצאי אתיופיה.
- הפערים דרמטיים במידה דומה בציוני בחינות הבגרות בסוף בית הספר התיכון לרעת הנערים:
  - שיעור הזכאים לתעודת בגרות רגילה נמוך יותר (45% לעומת 61%)
  - כך גם שיעור הזכאים לתעודת בגרות העומדת בתנאי הסף לאוניברסיטה (25% לעומת 37%)
  - בשני סוגי התעודות, הפער לפי מגדר גדול יותר בקרב בני הדור השני.
- שיעור הלומדים במסלול הטכנולוגי גבוה בהרבה (58% לעומת 45%). בקרב הנערים שלמדו במסלול זה, שיעור הזכאים לתעודת בגרות רגילה נמוך גם הוא (42% לעומת 55%).

3. מוטיבציה ושאיפות לימודיות

נערים לעומת נערות יוצאי אתיופיה:

- רוב בני הנוער מדווחים שיש להם מוטיבציה ללמידה. ואולם, שיעור כפול מהנערים, דיווחו על העדר מוטיבציה ללימודים (11% לעומת 5%).
- רובם גם דיווחו על תחושת מסוגלות לימודית, בפער קטן יחסית לרעת הנערים (83% לעומת 89%). המדד כלל את ההיגדים האלה: "כאשר אני רוצה, אני יכול להצליח בלימודים"; "כשאני מחליט ללמוד משהו קשה, אני מסוגל לעשות זאת"; "אם אני רוצה, אני יכול להצליח במשימות לימודיות שונות כמו מבחן או עבודה".
- רובם מאמינים שיצליחו לקבל תעודת בגרות עד סוף כיתה י"ב, והפער לפי מגדר גם אינו גדול (80% לעומת 88%). יש אפוא פער גדול מאוד בין השאיפות לבין ההישגים בפועל. לעומת זאת, בנוגע לשאיפות ללימודים במסגרת על-תיכונית בעתיד נמצא פער גדול מאוד לרעת הנערים (40% לעומת 61%).

4. עזרה בלימודים

שיעור דומה של נערים ונערות מקבלים עזרה בלימודים (61%). אולם, למרות ההישגים הנמוכים יותר של הנערים, הם פחות מעוניינים לקבל סיוע לימודי (45% לעומת 70%).

5. יחסים עם מורים ועם קבוצת השווים

- בהערכת היחסים בין המורים לתלמידים (38%) ובין התלמידים לבין עצמם (57%) לא נמצאו הבדלים לפי מגדר. בדומה, לא נמצא פער לפי מגדר בדיווח על "כתובת" בבית הספר (האם יש למי לפנות כאשר נתקלים בקושי או בבעיה) (51%).
- ואולם, פער קטן לרעת הנערים נמצא באחוז המדווחים על תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר (57% לעומת 61%).
- ראוי לשים לב שלשיעור גבוה של נערים יוצאי אתיופיה אין תפיסות חיוביות על סביבת בית הספר. ייתכן שעקב כך הם מרגישים שאין להם כתובת לפנות אליה.

6. התנהגויות סיכון וחשיפה לאלימות

במדדים של התנהגויות סיכון נמצא פער גדול מאוד לפי מגדר. נמצאו מאפיינים אחדים של הנערים לעומת הנערות:

- שיעור ניכר של מעשנים ושותים אלכוהול. למשל, 34% מהנערים בני 15-17 דיווחו ששתו אלכוהול לפחות פעם בשבוע שלא לצורכי דת, לעומת 13% מהנערות.
- שיעור גבוה יותר היו קרבנות לאלימות (14% לעומת 6%); ובחודש שקדם לריאיון מישהו מהתלמידים לעג להם בשל צבע העור, המוצא או הדת שלהם (34% לעומת 23%).
- שיעור הנערים בסיכון שאותרו לפי 360°-התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון, גבוה בהרבה גם הוא: ל-51% לעומת 37% היו גורמי סיכון מרובים.

7. פעילות לאחר הלימודים

שיעור הנערים המשתתפים בפעילויות בלתי פורמלית לאחר שעות הלימודים גבוה יותר לעומת שיעור הנערות (62% לעומת 54%). הנערים משתתפים בעיקר במרכזי נוער.

במדדים נוספים לא נמצאו פערים לפי מגדר בקרב יוצאי אתיופיה. השיעורים בקרב הנערים: הרגשת דחייה חברתית (12%); תפיסה שההורים מפקחים על היבטים שונים בחייהם (45%); תפיסת הנערים שההורים תומכים בהם (67%); זהות אישית (70% חשים כישראלים וכיוצאי אתיופיה במידה רבה או במידה רבה מאוד); השתתפות בקטטות (13% השתתפו בקטטות לפחות שלוש פעמים בשנה האחרונה) וכוונה (91%) ורצון (79%) לשרת בצבא או בשירות לאומי בקרב בני 16-17.

5.2 דמיון ושוני בין הדורות הראשון והשני בקרב נערים יוצאי אתיופיה

נספח ג מציג לוחות ובהם הנתונים לפי דור עלייה.

1. מאפייני המשפחה

מאפייני המשפחה של בני הדור הראשון דומים לאלה של בני הדור השני, מלבד ברמת ההשכלה של האם. השכלת האימהות של בני הדור השני עדיין נמוכה מאוד, אם כי מעט יותר גבוהה מהשכלת האימהות של בני הדור הראשון – 5.7 שנים בממוצע בקרב האימהות של בני הדור השני לעומת 2.1 בקרב האימהות של בני הדור הראשון.

2. הישגים בחטיבת הביניים ובבית הספר התיכון ויחסים עם מורים

בכל הקשור בהישגים בלימודים, המגמה מעורבת. בקרב בני הדור השני, לעומת בני הדור הראשון:

- הציונים במבחני המיצ"ב בכיתה ח' גבוהים יותר.
- שיעור הזכאות לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף לאוניברסיטה גבוה במעט (26% לעומת 23%). אולם, יש בקרבם שיעור נמוך יותר של זכאים לתעודת בגרות רגילה (43% לעומת 49%).
- יש שיעור גבוה במקצת של אי-למידה בבתי ספר של משרד החינוך[7] (13% לעומת 11%).
- שיעור המדווחים על יחסים חיוביים עם מורים נמוך במעט בקרב בני הדור השני (36% לעומת 41%).

3. התנהגויות סיכון וחשיפה לאלימות

התנהגויות סיכון כגון עישון ושתיית אלכוהול שכיחות יותר בקרב בני הדור השני. למשל, 41% מבני 15-17 שותים אלכוהול לפחות פעם בשבוע, שלא לצורכי דת לעומת 27% בקרב בני הדור הראשון.

לא נמצאו הבדלים של ממש בין הדורות במדדים אחרים שנבדקו, ובהם: תחושת מסוגלות לימודית (83%); העדר מוטיבציה ללמידה (11%); שאיפות השכלתיות (40%); יחסים עם תלמידים אחרים בבית הספר (57%); הרגשת דחייה חברתית (12%); הרגשה שיש "כתובת" בבית הספר כשיש בעיה או קושי (51%); תפיסה שההורים מפקחים על היבטים שונים בחייהם (45%); תפיסה שההורים תומכים בהם (67%); היותם קרבנות לאלימות (14%) וללעג בשל המוצא (34%); השתתפות בקטטות (13%); כוונה (91%) ורצון (79%) לשרת בצבא בקרב בני 16-17; וזהות אישית (70% חשים כישראלים וכיוצאי אתיופיה במידה רבה או במידה רבה מאוד).

בשני תחומים בולט הפער לפי דור עלייה: במבחני המיצ"ב בכיתה ח' הישגיהם של בני הדור השני טובים יותר; שיעור גבוה מהם מעורבים בהתנהגויות סיכון (כגון שתיית אלכוהול). בשאר המדדים אין שיפור או הרעה משמעותיים בקרב בני הדור השני. מגמה כללית זו היא ממצא עיקרי שעלה מהסקר בקרב בני נוער עולים (כאהן-סטרבצ'ינסקי ועמיתיה, 2012) והיא ממשיכה לעורר מידה רבה של דאגה. כאן בחנו אותה ביתר פירוט בקרב הנערים יוצאי אתיופיה.

5.3 דמיון ושוני בין נערים יוצאי אתיופיה לנערים שאינם יוצאי אתיופיה

נספח ב מציג לוחות ובהם הנתונים לפי מוצא.

1. מאפייני המשפחה

לעומת הנערים שאינם יוצאי אתיופיה, מצאנו מאפיינים אחדים של נערים יוצאי אתיופיה:

- רמות ההכנסה נמוכות בהרבה ושיעורי העוני גבוהים בהרבה.
- אחוז הנערים החיים במשפחות חד-הוריות יותר מכפול (15% לעומת 6%).
- השכלת האימהות נמוכה במידה ניכרת: ממוצע של 4.2 שנות לימוד לעומת ממוצע של 13.8 שנות לימוד.

---

[7] הכוונה היא לשיעורי אי-למידה בבתי ספר של משרד החינוך, ובהם מסגרות כגון קידום נוער ומרכזי חינוך. חלק מהתלמידים שלא לומדים במסגרות של משרד החינוך עברו ללמוד בבתי ספר מקצועיים שבפיקוח משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (בתי ספר של משרד הכלכלה לשעבר).

2. הישגים בחטיבת הביניים ובבית הספר התיכון

בכל המדדים, ההישגים בלימודים של הנערים יוצאי אתיופיה נמוכים בהרבה לעומת אלה של הנערים שאינם יוצאי אתיופיה:

- הציונים במבחני המיצ"ב בכיתה ח' נמוכים בהרבה. למשל הציון הממוצע במתמטיקה הוא 34.6 לעומת 65.6; והציון הממוצע בעברית הוא 45.4 לעומת 64.3.
- אחוז הזכאים לתעודת בגרות רגילה נמוך יחסית (45% לעומת 68%). שיעור נמוך עוד יותר זכאים לתעודת בגרות העומדת בתנאי הסף לאוניברסיטה (25% לעומת 58%).
- שיעור גבוה בהרבה לומדים במסלול טכנולוגי ולא נבחנו בבחינת בגרות במתמטיקה (46% לעומת 22%).
- עם זאת, אף ששיעור אי-הלמידה בבתי ספר של משרד החינוך גבוה יותר, הפער אינו גדול (12% לעומת 9%).

3. מוטיבציה ושאיפות לימודיות

- לרוב הנערים יש מוטיבציה ללימודים. עם זאת, שיעור גבוה יותר דיווחו על העדר מוטיבציה ללמידה (11% לעומת 6%).
- רוב הנערים דיווחו גם על תחושת מסוגלות לימודית, בפער קטן בלבד לרעת הנערים יוצאי אתיופיה (83% לעומת 88%).
- רוב הנערים יוצאי אתיופיה מאמינים שיצליחו לקבל תעודת בגרות עד סוף כיתה י"ב, והפער בינם לבין הנערים שאינם יוצאי אתיופיה אינו גדול כל כך (80% לעומת 90%). עם זאת, יש פער גדול מאוד בשיעור השואפים ללמוד במוסד על תיכוני בעתיד (40% לעומת 80%).

4. עזרה בלימודים

לא נמצא הבדל מובהק בשיעור המקבלים עזרה בלימודים (61% לעומת 56%). ואולם, הנערים יוצאי אתיופיה מעוניינים הרבה יותר בקבלת עזרה נוספת (45% לעומת 29%), ובכך יש כדי לשקף את תפיסתם לגבי צרכים שאינם מתמלאים.

5. יחסים עם המורים ועם קבוצת השווים

מצאנו מאפיינים אחדים של נערים יוצאי אתיופיה לעומת נערים שאינם יוצאי אתיופיה:

- פערים קטנים נמצאו בשיעורים המעידים על יחסים חיוביים עם המורים (38% לעומת 42%) ועם חברים ללימודים (57% לעומת 62%). עם זאת, פער גדול יותר נמצא בשיעור בעלי תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר (57% לעומת 69%).
- שיעור נמוך יותר מרגישים שיש להם "כתובת" בבית הספר, כאשר הם נתקלים בקושי או בעיה (51% לעומת 67%). הדבר חשוב מאוד לנוכח ההישגים הנמוכים יותר של הנערים יוצאי אתיופיה והקשיים האחרים שאִתם הם מתמודדים.

6. התנהגויות סיכון וחשיפה לאלימות

מצאנו מאפיינים אחדים של נערים יוצאי אתיופיה לעומת נערים שאינם יוצאי אתיופיה:

- שיעור כפול דיווחו על לעג בשל צבע העור, או המוצא או הדת (34% לעומת 15%).

- שיעור גבוה במקצת דיווחו גם על קרבנות אלימות (14% לעומת 11%).
- לא נמצא פער בהשתתפות במעשי אלימות (13% ו-12%).
- לא נמצאו הבדלים בעישון ובצריכת אלכוהול. שיעורים דומים של נערים מעשנים (38% לעומת 35%) ושותים אלכוהול לפחות פעם בשבוע שלא לצורכי דת (בקרב בני 15-17 : 34% לעומת 35%). עם זאת, כפי שצוין בתת-הפרק הקודם, התנהגויות סיכון אלו מתגברות בקרב יוצאי אתיופיה בני הדור השני ובקרבם נמצאו שיעורים גבוהים מאלה שבקרב הנערים שאינם יוצאי אתיופיה (51% מעשנים ו-41% שותים אלכוהול לפחות פעם בשבוע).
- שיעור יוצאי אתיופיה (נערים ונערות בני הדור הראשון) המופנים לשירות המבחן לנוער גבוה בהרבה – 55.1 לאלף בני נוער לעומת 20.5 לאלף בני נוער (נערים ונערות) מקרב כלל היהודים. כ-90% מיוצאי אתיופיה המופנים לשירות המבחן לנוער הם נערים.

7. יחסים עם ההורים

בהשוואה לנערים שאינם יוצאי אתיופיה, תפיסת הנערים יוצאי אתיופיה היא שהוריהם פחות תומכים בהם (80% לעומת 67%) ופחות מפקחים עליהם (70% לעומת 45%).

8. לקראת שירות בצבא

מרבית הנערים בני 16-17 **מתכוונים** להתגייס לצבא (91% מיוצאי אתיופיה ו-97% מהנערים שאינם יוצאי אתיופיה. הבדל לא מובהק). עם זאת, פחות נערים יוצאי אתיופיה רוצים להתגייס בפער גדול יחסית (79% לעומת 89%).

6. המדיניות בישראל

בתחילת פרק זה מובאת סקירת המדיניות הקיימת בארץ בכל הקשור בבני נוער יוצאי אתיופיה. בחלק השני של הפרק נעסוק בתפיסת אנשי המפתח את קווי מדיניות הללו. כפי שנציין בהמשך, אנו ניצבים בנקודה של שינוי ניכר במדיניות. בה בעת, במדיניות זו יש רק מעט עיסוק או שאין כלל עיסוק בבעיות ובצרכים המיוחדים של **נערים** יוצאי אתיופיה.

6.1 המדיניות הקיימת בישראל

לאורך השנים ראתה ממשלת ישראל בשיפור השתלבותם של בני הנוער יוצאי אתיופיה מטרה מרכזית. בהתאם, כל משרד ממשלתי רלוונטי מבצע פעולות מסוימות, קצתן מיוחדות ליוצאי אתיופיה וקצתן ליוצאי אתיופיה ולבני נוער אחרים. בה בעת היו כמה תכניות לאומיות רחבות יותר. להלן נתאר שלוש תכניות עיקריות.

1. תכנית "החומש" – יושמה בשנים 2008-2013

בפברואר 2008 החליטה ממשלת ישראל ליישם תכנית חומש כדי לספק שירותים רב-תחומיים בנושאי קליטה, רווחה, חינוך, תעסוקה ודיור. תחילה יושמה התכנית בשכונות נבחרות ברמה הארצית וברמת השכונה. ברמה הארצית פעלה התכנית עם צעירים (בני 16 עד 35) כדי להכינם לחיים אחרי השירות הצבאי ולשוק העבודה. ברמת השכונה התמקדה התכנית בשכונות שיש בהן מספר גדול של יוצאי אתיופיה. לתכנית

היו שותפים משרד העלייה והקליטה, משרד הרווחה והשירותים החברתיים, משרד החינוך, משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה[8] ומשרד הבינוי והשיכון.

שלושה עקרונות הנחו את התכנית:

1. מתן מענה לאוכלוסייה שעד להפעלת התכנית לא זכתה כמעט בשום מענה (גיל 16 עד 35);
2. התייחסות לצרכים הכרוכים בשילוב יוצאי אתיופיה כמכלול והגדרת דרכי פעולה מועדפות ואסטרטגיות למילוי כל אחד מן הצרכים;
3. קידום עבודה בין-משרדית אשר מעודדת שיח ושיתוף פעולה בין המשרדים ברמת הביצוע.

לאורך השנים התקבלו כמה החלטות ממשלה ששינו את תקציב התכנית והוחלט להמשיך בתכנית עד שנת 2013 (חביב והנדין, 2014). עם תום פרק הזמן שנקבע לתכנית ולאחר פרסום דוח מבקר המדינה משנת 2012, שהצביע על קשיים ביישום התכנית, הוחלט שלא להמשיך בתכנית באותה מתכונת.

2. "התכנית הממשלתית לקידום שילוב יוצאי אתיופיה בחברה הישראלית - דרך חדשה" משנת 2014

עם סיום תכנית החומש התעוררה השאלה אם יש להאריכה באותה מתכונת. לנוכח הביקורת הרבה על התכנית וביצועה הוחלט לבחון מחדש את המטרות והאסטרטגיה. וכך, בפברואר 2014 החליטה הממשלה על גיבוש תכנית לקידום שילובם המיטבי של יוצאי אתיופיה בחברה הישראלית. ועדה בין-משרדית הוקמה בהובלת משרד העלייה והקליטה. הוועדה פרסמה את המלצותיה, והממשלה אישרה אותן רשמית ביולי 2015.

ההמלצות מהוות שינוי של ממש באסטרטגיה. התכנית מבוססת על שש אבני יסוד[9]. על כל אחד מן המשרדים הוטלה אחריות לתרגם את אבני היסוד לתכנית מעשית. ראשית נפרט את שש אבני היסוד, ואחר כך נפרט שתיים מתכניות משרדי הממשלה, בהתייחסות מיוחדת לבני נוער.

להלן שש אבני היסוד:

1. **הדרך לשילוב מיטבי:** יש לבחון מחדש ולהבנות כל אחת מהתכניות בעבור יוצאי אתיופיה כך שיכללו גם ישראלים שאינם יוצאי אתיופיה. יש הצדקה לתכנית נפרדת ליוצאי אתיופיה אם קיים חסם מהותי שאין דרך לתת לו מענה במסגרת משלבת (שפה, סמיכות למועד העלייה וכדומה).
2. **רב-גוניות בקרב יוצאי אתיופיה:** הרב-גוניות באוכלוסיית יוצאי אתיופיה צריכה לבוא לידי ביטוי בכל התכניות שנועדו לתמוך באוכלוסייה זו.
3. **חיזוק התא המשפחתי:** בשל כבוד למורשת ולתרבות של יוצאי אתיופיה ובשל רצון לשמור על כבוד האדם וחירותו, יש לתת להורים כלים מתאימים לממש את אחריותם כלפי ילדיהם על-פי הצורך ובהסכמתם.

---

[8] כיום משרד הכלכלה

[9] ישנן שתי אבני יסוד נוספות שלא נמצא פירוט כיצד מתכוונים ליישמן: "שותפות בשינוי" ו"מנגנון היישום".

4. **צמצום פערים:** הצלחה פירושה מדדים זהים ליוצאי אתיופיה ולכלל החברה הישראלית. יש צורך במיפוי מתמשך של צורכי אוכלוסיית יוצאי אתיופיה ואיך צרכים אלו מתפתחים לאורך זמן.

5. **מצוינות ומנהיגות:** יש לממש את הפוטנציאל הרב של הקהילה האתיופית בכל הקשור בתרומה לחברה הישראלית. חשוב לזהות מנהיגים בקהילה, לקדמם ולאפשר להם למצוא את מקומם בעמדות מפתח בחברה הישראלית.

6. **החברה הישראלית:** על החברה הישראלית להיאבק בתופעות גלויות וסמויות של גזענות ואפליה. חשוב להרחיב את היכרותו של הציבור עם התרבות והמורשת של יהדות אתיופיה ועם תרבויות נוספות בחברה. יש לעשות מאמץ נרחב לספק את ההכשרה הנדרשת כדי לקדם כשירות תרבותית בקרב כל נותני השירות לקהילה האתיופית.

לאור אבני יסוד אלו הוקמו שבעה צוותי התייעצות, במטרה לגבש מדיניות ולקבוע את דרכי העבודה של כל אחד מן המשרדים. בראש התהליך עמד משרד ראש הממשלה, והוא נעשה בשיתוף משרדי העלייה והקליטה, האוצר, החינוך, הרווחה, הכלכלה, הבינוי והשיכון, הבריאות, ביטחון הפנים, הביטחון וכן התרבות והספורט. הממשלה אימצה את אבני היסוד ותכניות העבודה של המשרדים באמצע שנת 2015. בהמשך, החלטה מהתחלת שנת 2016 סייעה בהקמת גוף בין-משרדי למיגור גילויי האפליה והגזענות כנגד יוצאי אתיופיה, בראשות משרד המשפטים.[10] ביולי 2016 פרסם משרד המשפטים דוח ובו שורת המלצות בנושא.

נרחיב על תכניות משרדי החינוך והרווחה.

תכנית העבודה של משרד החינוך:

1. שילוב מיטבי: השלמת סקירת התכניות המיושמות במשרד והתאמתן לאבני היסוד של המדיניות החדשה, במטרה לצמצם את מספר התכניות המבדלות.

2. חיזוק התא המשפחתי: הרחבת השתתפותם של הורים ומעורבותם בהחלטות בקשר לילדיהם; מתן כלים להורים שיעזרו להם למלא טוב יותר את תפקידם.

3. צמצום פערים: הגדלת שיעור הזכאים לתעודת בגרות רגילה ולתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף לאוניברסיטה ושיפור בציונים במבחני המיצ"ב; הרחבת השימוש בכלי אבחון מותאמים מבחינה תרבותית, כדי לצמצם את מספר התלמידים המופנים לחינוך מיוחד.

4. מצוינות וחוזקות: הגדלת אחוז בני הנוער המשתתפים בתכניות שיכולות לפתח את החוזקות שלהם ובתכניות שמקדמות מצוינות, מנהיגות ושירות לקהילה; והגדלת מספר המורים יוצאי אתיופיה המועסקים בתכניות חינוך.

5. החברה הישראלית: הטמעת יחידת לימוד על תרבותה ומורשתה של קהילת יוצאי אתיופיה בתכנית הלימודים.

[10] אתר משרד ראש הממשלה. נדלה: 15 ביוני 2016

אסטרטגיה מרכזית להשגת מטרות אלו תהיה איגום משאבים בבתי ספר ובשכונות שיש בהן ריכוז גבוה של ילדים ובני נוער יוצאי אתיופיה.

תכנית העבודה של משרד הרווחה והשירותים החברתיים:

1. שילוב מיטבי: הגדלת מספר המשפחות הממצות את זכויותיהן; שילוב משפחות בתכניות ליציאה ממעגל העוני; התייעצות מתמשכת עם קהילת יוצאי אתיופיה ומעורבות שלה ביישום התכנית; ופרסום קבוע של נתונים על המידה ועל המגוון של השירותים הניתנים.
2. צמצום פערים: הדגש העיקרי יהיה על:
   - זיהוי משפחות בסיכון גבוה והפנייתן להשתתפות בתכניות המשרד; הגדלת הפיקוח ההורי והתמיכה ההורית בבני הנוער.
   - צמצום מצבי הסיכון של בני הנוער, בדגש מיוחד על הנתונים בסיכון גבוה; שילוב בני הנוער במסגרות לימוד ותעסוקה מתאימות; קיצור משך השהות של בני הנוער במסגרות של רשות חסות הנוער; ושיקום בני נוער עוברי חוק.
3. חיזוק התא המשפחתי: יישום התכנית לראיית המשפחה במרכז במסגרת הוועדות לתכנון טיפול והערכה; ושילוב מתרגמים.
4. מצוינות וחוזקות: הגדלת מספר העובדים יוצאי אתיופיה במשרד, במגוון תפקידים ודרגים.
5. החברה הישראלית: פיתוח מדדים לכשירות תרבותית של תכניות, והדגשת יישומם בכל התכניות.

3. "הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל" (ENP) משנת 2004 ועד היום

מטרת התכנית "הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל" היא לאפשר לבני הנוער יוצאי אתיופיה לממש את הפוטנציאל שלהם ולהגדיל את הסיכוי לניעות חברתית ולשילוב עתידי בשוק העבודה.

שלושה רכיבים עיקריים לתכנית:

1. מתן סיוע לימודי לתלמידי כיתות ז'-י"ב: התכנית מציבה כמטרות את שיפור ההישגים הלימודיים וצמצום הפער בין המשתתפים לשאר התלמידים, בייחוד בבחינות הבגרות. הסיוע הלימודי ניתן לאחר שעות הלימודים, בקבוצות קטנות, ומתמקד בעיקר במקצועות אנגלית, מתמטיקה ועברית. כמו כן, התכנית מספקת מעטפת חברתית-רגשית, הכוללת פעילויות העשרה ופעילויות חברתיות שבמסגרתן מועברים למשתתפים תכנים של העצמה אישית, הנגשה להשכלה גבוהה, שיפור מיומנויות הלמידה והתמודדות עם קשיים.
2. מרכזי נוער לגיל 18-13: בשנת 2016/2015 שירתו 14 מרכזים כ-1,000 בני נוער. המרכזים פתוחים בשעות 16:00 עד 22:00 ומספקים פעילות למניעת סיכון ולהעצמה.
3. תכניות להעצמת הקהילה ולחיזוק מעורבותם של הורים בחינוך ילדיהם ובהתפתחותם: אף שבדרך כלל בשנים האחרונות ההכשרה הפורמלית והסדנאות הופסקו בהדרגה בשל קיצוצים בתקציב, פעילויות מיוחדות למנהיגים ולהורים נכללות בהתערבויות שמציעה התכנית. כמו כן, ניתן עידוד למעורבות בקהילה באמצעות ועדות היגוי של הרשות המקומית.

לתכנית היבטים ייחודיים וראויים לציון:

- התכנית מבוססת על שותפות רחבה בין הפדרציות היהודיות של צפון אמריקה, ממשלת ישראל, נציגי הארגונים של קהילת יוצאי אתיופיה, הסוכנות היהודית, ג'וינט ישראל וקרן היסוד. מבנה מועצת המנהלים של השותפות משקף את הגופים המשתתפים בה.
- התכנית ממומנת על בסיס matching (השתתפות תקציבית) של הממשלה והפדרציות היהודיות של צפון אמריקה.
- למן ההתחלה עמד יוצא אתיופיה בראש התכנית. לחברי הקהילה חלק חשוב באיוש התפקידים בכל הרמות.
- התכנית העסיקה קבלני משנה מארגונים מקצועיים חשובים בישראל, הנבחרים באמצעות מכרז, במטרה ליישם היבטים שונים של התכנית.

"הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל" ו"דרך חדשה"

הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל נכלל במסגרת יוזמת "דרך חדשה" בשינויים מעטים ובתוספת רכיבים אחדים. בהתאם לעיקרון שבבסיס "דרך חדשה" תכלול עתה התכנית גם 20% עד 30% תלמידים שאינם יוצאי אתיופיה. נוסף על כך, החליטה הממשלה להגדיל את המימון לתכנית, כדי להגדיל את מספר התלמידים המשתתפים בה (במטרה להגיע לכ-9,000 בני נוער). כמו כן, החליטה הממשלה לחזק רכיבים אחדים המיועדים במיוחד להורים. לבסוף, התכנית הורחבה ועתה היא כוללת גם ילדים מכיתות ג'. מימושה המלא של התכנית תלוי ביכולתה להמשיך לגייס מימון.

6.2 תפיסת אנשי המפתח את המדיניות הקיימת

בחלק זה נפרט איך תופסים אנשי מפתח את המדיניות הקיימת ובפרק הבא נרחיב על המלצותיהם בעניין מדיניות עתידית. אנשי המפתח ציינו שלושה עקרונות מרכזיים שעליהם מושתתים רבים מן השירותים שניתנו ליוצאי אתיופיה במשך השנים.

1. שירותים ייעודיים לבני נוער יוצאי אתיופיה: כפי שצוין, אחד מעקרונות "דרך חדשה" הוא שילוב יוצאי אתיופיה בתכניות וביוזמות לכלל האוכלוסייה. אחדים מאנשי המפתח ביטאו את דאגתם שעדיין לא הובהר מספיק כיצד ישולבו יוצאי אתיופיה בתכניות המשולבות. הם הביעו חשש שעקב כך בני הנוער לא יקבלו מענים מספקים. עם זאת, אנשי המפתח היו חלוקים בדעותיהם בנוגע לצמצום ניכר של התכניות הנבדלות בעבור יוצאי אתיופיה. היו שהסכימו עם התפיסה שיש לבטל בהדרגה תכניות כאלו; אחרים סברו שהכרחי לבדוק כל תכנית ואזור לגופם ולא להחליט החלטות גורפות. היו גם אנשי מפתח שהדגישו את הצורך בהשקעת מאמצים רבים כדי להבטיח חינוך ודיור טובים יותר בכל דרך אפשרית, בין משולבים ובין נפרדים.

2. העסקת אנשי מקצוע יוצאי אתיופיה: אנשי המפתח הדגישו את חשיבות שילובם של אנשי מקצוע יוצאי אתיופיה בכל המסגרות. יש בכך כדי להציג לבני נוער מודל חיובי לחיקוי ולאפשר תיווך תרבותי-שפתי בין הבית לחברה הכללית.

3. תכניות לבני נוער יוצאי אתיופיה בשכונות מגוריהם: בני נוער יוצאי אתיופיה רבים חיים בשכונות שיש בהן ריכוז גבוה של בני הקהילה. אנשי המפתח סברו שחשוב לספק מענים במקום שבו גרים בני הקהילה.

בעקבות זאת, מענים רבים ניתנים בצורה מבדלת, מתוך המציאות הקיימת בשטח ולא מתוך תפיסה מקצועית מכוונת.

התייחסות למגדר במדיניות הקיימת כלפי בני נוער יוצאי אתיופיה

אנשי המפתח נשאלו אם חשוב שתהיה מדיניות נפרדת כלפי נערים ונערות יוצאי אתיופיה. הדעות נחלקו: היו שלא ראו את הצורך במדיניות נפרדת, אך חשבו שיש צורך לעשות מאמץ לשלב יותר נערים בתכניות הקיימות; אחרים סברו שכדאי להבנות מדיניות נפרדת, בייחוד בנושאים של התנהגויות סיכון ולימודים. לפי אנשי המפתח, ברוב המקרים אין אסטרטגיה כוללת לטיפול בצורכיהם המיוחדים של הנערים בנפרד מהנערות. ואולם, מודעות להבדלי מגדר באה לפעמים לידי ביטוי בתכנים מסוימים המוצעים לנערים ולנערות.

ככלל, אנשי המפתח דיווחו כי הנערים משתתפים פחות בתכניות ואם הם משתתפים הם משתתפים פעולה פחות. הם הדגישו שאותו הבדל קיים בקרב ההורים: אבות משתתפים הרבה פחות בתכניות מאשר אימהות.

7. הצעות מדיניות לשיפור מצבם של בני נוער יוצאי אתיופיה

בפרק זה מוצג מגוון רחב של קווי מדיניות וכיווני פעולה שנועדו לחזק את מצב הנערים יוצאי אתיופיה. כאמור, אוכלוסייה זו מורכבת מילידי אתיופיה ומילידי ישראל. כיוון שילידי אתיופיה הם בעלי ותק רב יחסית בארץ ורק מעטים עלו לארץ בחמש השנים האחרונות, ממצאי המחקר אינם משקפים את מצבם בארץ של העולים החדשים ביותר. הצעות אלה הן פרי ניתוח אינטגרטיבי של הצעות שהעלו אנשי המפתח, הצעות המופיעות בספרות המקצועית והצעות העולות מניתוח הנתונים מהמחקרים ובסיסי הנתונים הקיימים. כיווני הפעולה מוצגים לפי שמונה תחומים עיקריים.

א. לימודים ומערכת החינוך

בפרק 5 תיעדנו פערים משמעותיים בהישגים של נערים יוצאי אתיופיה לעומת נערים שאינם יוצאי אתיופיה, בהישגים של נערים לעומת נערות יוצאי אתיופיה, ובהישגים של נערים יוצאי אתיופיה בני הדור הראשון לעומת בני הדור השני.

1. חיזוק מערכת החינוך הפורמלית באמצעות שיפור תשתיות בית הספר והשכונה, במקומות שיש בהם ריכוז גדול של יוצאי אתיופיה: כפי שמודגש בדבריהם של אנשי המפתח ובספרות על אוכלוסיות חלשות, מהגרים ובני קבוצות מיעוט (Villavicencio, Bhattacharya & Guidry, 2013; Toldson, 2008).

2. חיזוק היכולת של המורים להתמודד עם קשייהם של הנערים

בספרות המקצועית ועל-ידי אנשי המפתח הומלץ על:

- הגברת המודעות של המורים לקשיים המיוחדים שהנערים מתמודדים אתם.
- חיזוק היכולת של מורים לזהות קשיים אלו בשלב מוקדם, ולתת מענה מתאים לקשיים בלימודים, לקשיי ההתנהגות (Irving & Hudley, 2005), ולקשיים השפתיים (כמו לקושי לרכוש שפה שנייה) (OECD, 2015a).

- חיזוק היכולת של המורים לזהות את מקורות המוטיבציה של הנערים ואת הגורמים המניעים אותם להתקדם ולפעול להרחבתם.
- חיזוק היכולת של המורים לפתח קשרים אישיים חיוביים עם הנערים, תוך ביסוס יכולת המורים להתמודד עם בעיותיהם הייחודיות של הנערים ולהוות "כתובת" אמִתית בעבורם (Fantuzzo, LeBoeuf & Rouse, 2012; Toldson, 2008; Ding & Hall, 2007; Roderick, 2003). הדבר חשוב במיוחד משום שמצאנו שיעור נמוך במיוחד של נערים יוצאי אתיופיה שחשו שיש להם "כתובת" בבית הספר כאשר הם נתקלים בבעיה או קושי.
- חוקרים רבים, בייחוד של מחקרים על קבוצות חלשות, מצאו כי ציפיותיהם של מורים מנערים נמוכות מציפיותיהם מנערות. משום כך, מספר רב של חוקרים ממליצים למקד מאמצים בשינוי תפיסות בקרב המורים (Kingdom, Serbin & Stack, 2017; Harley & Sutton, 2013).

3. מתן סיוע לימודי: מתן סיוע לימודי מוקדם ככל האפשר (Kingdon, Serbin & Stack, 2017; Matthews, Kizzie & Rowley, 2010; Roderick, 2003); בדגש על חיזוק הנערים לקראת המעבר מבית הספר היסודי לחטיבת הביניים ולתיכון. התערבות מוקדמת מאפשרת להשקיע בתשומות בשלבים המוקדמים, לפני שהפער מתרחב ומתפתחות בעיות התנהגות ובעיות רגשיות נוספות (Kingdon, Serbin & Stack; Vaxberg, 2015; Villavicencio, Bhattacharya & Guidry, 2013).

כמו כן, מדגישה הספרות את הנטייה הבולטת יותר בקרב נערות לבקש סיוע ולהשתמש בו. על-פי סקירת המחקרים וניתוח של המידע הקיים, נמצא כי רוב הנערות והנערים יוצאי אתיופיה מקבלים סיוע בלימודים ובשיעור דומה, על אף שהישגיהן של הנערות טובים בהרבה. יתר על כן, רוב הנערות מחפשות עזרה נוספת ואילו שיעור הנערים המחפשים סיוע נוסף נמוך בהרבה. חשוב לבדוק את האיכות והיעילות של הסיוע הניתן ואיך להניע את הנערים לנצל טוב יותר את הסיוע הזה. עיקר הסיוע הלימודי בחטיבת הביניים ובתיכון ניתן כיום על-ידי "הפרויקט הלאומי של הקהילה האתיופית בישראל", שהממשלה הציעה להרחיבו. חשוב במיוחד לבחון ולחזק את עבודתו עם הנערים יוצאי אתיופיה.

4. הרחבת אפשרויות הלימוד במסלולי לימוד מתקדמים: אחד הממצאים המרשימים ביותר שעולה מסקירת המחקרים ובסיסי המידע הוא השיעור הגבוה מאוד של תלמידים יוצאי אתיופיה הלומדים במסלול טכנולוגי. שיעור הנערים גבוה בהרבה משיעור הנערות, אם כי השיעורים של בני שני המינים גבוהים בהרבה משיעור הנערים שאינם יוצאי אתיופיה.

תכנית הלימודים מכתיבה הבדלים ניכרים בין מסלול טכנולוגי אחד למשנהו. יש מסלולים טכנולוגיים ברמה גבוהה ומסלולים שהרמה בהם נמוכה יותר (כאלה המאפשרים לסיים את הלימודים עם תעודת בגרות חלקית בלבד). יוצאי אתיופיה ובעיקר הנערים, מרוכזים הרבה יותר במסלולים הנמוכים. יש גם הקבצות בתוך המסלולים הללו (למשל במתמטיקה או באנגלית). כמו כן, בבתי ספר אחדים, בחטיבת הביניים, יש גם הסללה לכיתות ברמות שונות.

הספרות מדגישה את הצורך להימנע מהסללה ולעזור לקבוצות חלשות להשתלב במסלולים ברמות גבוהות יותר. יש לאפשר לנערים די זמן כדי להתאקלם בטרם קובעים באיזה מסלול ילמדו (מבחינת רמת הלימודים

והמקצוע), שכן המסלול שיבחרו יקבע את האפשרויות שיהיו פתוחות לפניהם בעתיד (OECD, 2015a; Villavicencio, Bhattacharya & Guidry, 2013). חשוב להבטיח שהנערים בוחרים או שמנווטים אותם כראוי למסלול לימודים הולם ושהמסלולים המוצעים להם מייצגים את האפשרויות הטובות ביותר לעתידם. כמו כן, יש צורך לבחון יותר את העזרה שהנערים יוצאי אתיופיה מקבלים במסלולים אלו, כך שיוכלו להפיק מהם את מרב התועלת.

על רקע זה עלו כיוונים אחדים. האחד הוא חשיבות הטיפול בהסללה לא נכונה, שיש לה חלק בפערי החינוך ונראה שהיא משפיעה על נערים יותר מאשר על נערות. ייתכן כי יש לכך סיבות אחדות, כגון הערכה לא נכונה של פוטנציאל או חוסר רצון של תלמיד להתמודד עם אתגרים תובעניים יותר, אשר מסלולים ברמה הגבוהה יותר מציבים. כל אלה יכולים להיות קשורים לתת-הערכה של יכולות התלמיד ולהעדרם של עידוד ושל יכולת לעזור מצד ההורים. הוצע שתוקדש תשומת לב מיוחדת להגברת המודעות בסוגיות אלו בבתי הספר ושיושקעו מאמצים מיוחדים בזיהוי טוב יותר של תלמידים בעלי פוטנציאל, ובעידודם כדי שילמדו במסלולים ברמה הגבוהה.

ב. עמדות כלפי בני הנוער יוצאי אתיופיה, גזענות וזהות

1. חינוך לרב-תרבותיות כחלק מתכנית הלימודים בבית הספר: בספרות ובקרב אנשי המפתח הודגשה החשיבות של עניין זה וכן של חשיפת המהגרים וקבוצות הרוב כאחד למגוון התרבויות של התלמידים (שמואל, 2015; Kasinitz, 2008; Whiting, 2006). אם תהיה היכרות הדדית מעמיקה יותר בין קבוצות האוכלוסייה השונות בחברה, בייחוד במסגרת בית הספר, יהיה בכך כדי למתן ולצמצם תפיסות שליליות, בייחוד על רקע השיעור הגבוה של יוצאי אתיופיה שדיווחו על תחושת לעג כלפיהם בשל צבע עורם, מוצאם או דתם, ושהיו קרבנות לאירועי אלימות. בהתאם למדיניות החדשה במסגרת "דרך חדשה", לאחרונה נוספה לתכנית הלימודים יחידת לימוד בנושא יוצאי אתיופיה והיא נמצאת בשלבי הטמעה.

2. כשירות תרבותית ומקצועיות של אנשי מקצוע: בספרות ובקרב אנשי המפתח הודגש הצורך לקדם את הכשירות התרבותית ואת מקצועיותם של צוותי בתי ספר וכן של מסגרות ומערכות אחרות הנותנות שירות תדיר.

הדבר חשוב ביותר כדי ליצור יחסי כבוד ואמון בין אנשי המקצוע לבין הנערים. במילותיו של אחד מאנשי המפתח:

> *"[אני] ממליץ שכל אדם ואדם שבא לתת שירות, שיבוא ממקום של רגישות תרבותית. זה אומר ידע על התרבות, הבנה מה התרבות הזו מעוררת אצלי כאיש מקצוע ולהתמודד עם זה. לנסות לבוא נקי וקשוב לנוער. דורש עבודה מוקדמת של איש המקצוע. הנערים מאוד רגישים, קולטים מהר מי בא לעבוד אתם ומי לא. לשמוע אותם, את הדעות שלהם [...] הנוער מסתכל, שומע. לדבר אתו, מהמקום של הקשבה, ללא שיפוטיות וביקורתיות".*

הספרות מדגישה את חשיבות הכשירות התרבותית ומפרטת דרכים לקידומה (שמואל, 2015; OECD, 2015a; Villavicencio, Bhattacharya & Guidry, 2013; Thomas & Stevenson, 2009; Irving & Hudley, 2005). ממשרד החינוך נמסר כי צעד זה נכלל בתכנית האסטרטגית השנתית של המשרד.

3. חיזוק מרכיבי הזהות: הספרות ואנשי המפתח מדגישים עד כמה חשוב לעזור למהגרים ולבני קבוצות מיעוט של בני נוער לפתח את זהותם המורכבת, המשלבת בין הזהות של קבוצת המוצא לבין הזהות של קבוצת הרוב. מחקרים הראו שמהגרים שמאמצים אסטרטגיה של שילוב זהויות הם בעלי דימוי עצמי חיובי יותר ותחושה של רווחה אישית והסתגלותם לחברה החדשה מיטבית יותר (יקיר, 2016; נטר, 2006; ברי, 2003).

ניתוח של הנתונים שבידינו מגלה שרוב בני הנוער יוצאי אתיופיה (נערים ונערות כאחד) מרגישים כישראלים וכבני קבוצת המוצא במידה רבה או במידה רבה מאוד. ואולם, אנשי המפתח סברו שהנערים (יותר מאשר הנערות) מתקשים לשלב בין שתי הזהויות ויש צורך לפעול לחזק את תחושת השייכות שלהם לחברה הישראלית ולשורשיהם היהודיים-אתיופיים. הם הציעו לתת לנערים יותר הזדמנויות להעמיק את היכרותם עם המאמצים ההרואיים של קהילתם לעלות לישראל.

להורים תפקיד מפתח בחִברות של ילדיהם בכלל, ובייחוד בעיצוב זהותם. תמיכה הורית חשובה במיוחד בבניית זהות מורכבת, שיש בה מקום וחשיבות לייחודיות של קבוצת המוצא בשילוב קבלה של התרבות השלטת (Irving & Hudley, 2005).

ג. הורים

בקרב אנשי המקצוע יש הסכמה שהמשפחה ככלל, וההורים בפרט, הם גורם חשוב ומשפיע על הנער – על תפיסותיו, ערכיו, התנהגותו והישגיו. יש צורך לשנות את התפיסה כדי שגם אנשי המקצוע וגם בני הנוער יראו בהורים נכס. ניתוח של נתונים קיימים מראה כי לפי תפיסת בני הנוער יוצאי אתיופיה הוריהם תומכים בהם פחות ומפקחים עליהם פחות, בהשוואה לבני הנוער שאינם יוצאי אתיופיה. הדבר נכון במיוחד בקרב הנערים. חשוב לשים לב שבניתוח הנתונים בקרב בני הדור השני לא מצאנו שיפור בתפיסת התמיכה של ההורים. חסמים ברורים רבים מקשים על הורים יוצאי אתיופיה למלא תפקידים אלו יותר מאשר על הורים שאינם יוצאי אתיופיה, ועולה קושי להציע דרכים אופרטיביות לחיזוק מקום ההורים בחיי ילדיהם.

נמצאו כיוונים אחדים שהוצעו על-ידי אנשי המפתח ובספרות:

מחקרים רבים (למשל OECD, 2015a; Roderick, 2003) מדגישים את הצורך להגביר את מודעות ההורים לחשיבות המעורבות בחיי ילדיהם ובנעשה בבית הספר (Kingdon, Serbin & Stack, 2017; Vaxberg, 2015; Toldson, 2008; Roderick, 2003). יש לכך תמיכה בשורה של מחקרים שמצאו כי נערים מהגרים או בני קבוצות מיעוט שגדלו במשפחות שעודדו אותם להמשיך לחינוך גבוה ושהיו להן ציפיות השכלתיות גבוהות מהם הגיעו להישגים אקדמיים גבוהים יותר מנערים עם מאפיינים דומים שלא הייתה להם תמיכה כזאת (Koller et al., 2010; Toldson, 2008).

הספרות מדגישה אפוא גם את הצורך לעבוד עם הורים כדי לשנות סטריאוטיפים והנחות מגדריות ולשנות תפיסות הנוגעות לציפיות שלהם מילדיהם (Child Trends, 2016; Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015), כדי שההורים יהוו מקור לתמיכה ולחיזוק בעבור ילדיהם (Koller et al., 2010; Saenz & Ponjuan, 2009).

גם אנשי המפתח מדגישים את חשיבות העבודה עם משפחות:

"פחות מדי השקעה בבית ובהורים. תפיסת 'דור המדבר' פועלת בשטח. ההורים פחות רלוונטיים; מה שחשוב זה הילדים. מעדיפים לחזק את הילדים ולא את ההורים. אם חושבים שההורים הם דור אבוד, לפחות תשקיעו בהם בשביל הילדים ולמען דור העתיד."

"היום מודדים כמה ההורים מגיעים לבית הספר. המערכת צריכה לבדוק זאת [את מעורבות ההורים] במדדים אחרים. כמו מדידת שעות הפנאי של ההורים והילדים יחד והתקשורת בין ההורים לילדים [...] המערכת רואה את הצורך ולא יודעת איך להנחות ואיך לגרום להורים לבוא."

הם ממליצים על כיוונים אחדים להעמקת היחסים והאינטראקציה בין בני הנוער יוצאי אתיופיה לבין הוריהם.

אנשי המפתח הדגישו גם את הצורך ביצירת שיח משותף בין הנערים, ההורים ונותני השירותים. נוסף על כך הדגישו את הצורך ביצירת שיתוף פעולה, תיאום הטיפול ויצירת רצף טיפולי בין השירותים המטפלים בנערים אלו ובמשפחותיהם. אחד מאנשי המפתח הציע:

"צריך ליצור שולחן אחד בו תועבר אינפורמציה. אפילו בלי איגום משאבים. איסוף מידע סביב שולחן אחד יפתור הרבה בעיות, דרך תכלול ברמת הרשות. היום אין. כל אחד עושה מה שבא לו."

ד. היבטים חברתיים-רגשיים

הספרות מציגה כמה דגשים בעבודה עם נערים מקבוצות חלשות במסגרות המטפלות בהם.

1. התייחסות לכוחות של הנערים: אנשי המפתח הדגישו שמערכות השירותים ואנשי המקצוע נוטים למקד את תשומת לבם בריבוי הקשיים שעמם מתמודדים הנערים יוצאי אתיופיה. הם המליצו להתרכז יותר בכוחות של הנערים ובחוויות של מסוגלות והצלחה; "להראות להם את היכולת שלהם" כדבריו של אחד המרואיינים. בספרות נמצא כי רצוי לשלב פעילויות מחוץ לתכנית הלימודים ותכנים המבטאים את כוחותיהם של בני הנוער (Child Trends, 2016; Roderick, 2003). ניתוח הנתונים העלה שמרבית הנערים יוצאי אתיופיה משתתפים בפעילויות שלאחר הלימודים, בעיקר במרכזי נוער (באחוזים גבוהים מהנערות), ולכן חשוב להגביר את השימוש במסגרת זו כדי לקדם את השגת המטרה בכיוון זה.

2. העצמה אישית וחיזוק תחושת המסוגלות של הנערים: חוקרים אחדים מדגישים כיוון זה ומתמקדים בקבוצות מהגרים ובקבוצות חלשות (Popkin, 2014; Wilson, 2011; Whiting, 2006). מוצע להתמקד בפיתוח מנהיגות (Villavicencio, Bhattacharya & Guidry, 2013; Whiting, 2006); הרחבת הזדמנויות לפעילות חיובית אחרי הלימודים ולהתנדבות בקהילה לשם העצמה אישית (Toldson, 2008; Whiting, 2006); וחיזוק יכולות, כגון פתרון בעיות והתגברות על מכשולים (Thomas & Stevenson, 2009; Irving & Hudley, 2005; Roderick, 2003).

3. פיתוח של קבוצות שייכות חיוביות: אנשי המפתח הדגישו את השפעת סביבת המגורים שבה מתרכזות משפחות יוצאות אתיופיה – שכונות עניות שבהן אין די פעילות פנאי חיובית, משאבים ציבוריים ותחבורה ציבורית מתאימה. הם מדגישים את ההשפעות השליליות במיוחד מבחינת הנערים: לעתים קרובות הנערים

מבלים את שעות הפנאי שלהם ברחוב, שבו הם חשופים להתנהגויות סיכון, להשפעות חברתיות שליליות ולמגע תכוף עם המשטרה. גם בספרות המקצועית נטען שאם אין לבני נוער די מקורות של תמיכה חברתית דרך המשפחה או הסביבה המיידית, התמיכה החברתית שהם משיגים באמצעות חברים תופסת מקום חשוב ביותר (Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015; Spitzer & Aronson, 2015; Thomas & Stevenson, 2009; Rigle-Crumb & Callahan 2009). לאור זאת מוצע ליצור קשרים חברתיים חיוביים בקרב הנערים, המחזקים את התמיכה החברתית ומספקים תמיכה רגשית. אחד מאנשי המפתח ממחיש זאת כך:

"לסביבה החברתית של הבנים מקום חשוב יותר והשפעה חזקה. מסתובבים עם מי שבסביבה שלהם... [צריך] ליצור מסגרת חברתית שמספקת את הצורך בבילוי ובפנאי ולא חושפת לסכנה. מועדוני נוער הם מסגרת חשובה לחברה חיובית."

ה. הצבת מודלים חיוביים לחיקוי

הספרות ואנשי המפתח מדגישים מניסיונם את התועלת שבחשיפת הנערים למודלים גבריים חיוביים לחיקוי מתוך קהילת יוצאי אתיופיה – במערכת החינוך הפורמלית והבלתי פורמלית כאחת.

דרך אחת היא לשלב בצוות ההוראה עובדים מקבוצות המיעוט, בייחוד מורים גברים, שיוכלו להוות מודל לחיקוי ולשינוי תפיסות מוקדמות על קבוצת אוכלוסייה מסוימת בקרב שאר המורים ובקרב בני הנוער (Saenz & Ponjuan, 2009; Thomas & Stevenson, 2009). דרך נוספת היא חיבור לחונך מבוגר מאותה קבוצת מוצא (Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015; Villavicencio, Bhattacharya & Guidry, 2013). חונכים אלו צריכים להיות כאלה שהגיעו להישגים לימודיים ושממלאים תפקיד חיובי בחברה (Escandell, Mari-Klose & Mari-Klose, 2015; Spitzer & Aronson, 2015; Saenz & Ponjuan, 2009; Toldson, 2008) ושיוכלו לעזור בבנייה חיובית של זהות עצמית ושל ראיית העתיד (Whiting, 2006). המודלים הטובים ביותר לחיקוי הם אלו שבעצמם היו צריכים להיאבק כבר מגיל צעיר כדי להצליח (Spitzer & Aronson, 2015).

ו. הרחבת הפעולות למניעת התנהגויות סיכון ולטיפול בהן

ניתוח הנתונים הקיימים הראה שהנערים יוצאי אתיופיה, יותר מהנערות, מעורבים בטווח רחב של התנהגויות סיכון. ציינו כבר את השיעור הגבוה של אי-למידה בבתי ספר של משרד החינוך ושל מעורבות באלימות בבית הספר. בקרב הנערים נמצאו גם שיעורים גבוהים בהרבה של עישון ושתיית אלכוהול. הנתונים הראו גם שתופעות אלה רחבות יותר בקרב הנערים בני הדור השני.

יתר על כן, סיכוייהם להיות מעורבים בהתנהגות מנוגדת לחוק גבוהים בהרבה, והדבר בא לידי ביטוי בשיעור גבוה יותר של הפניה לשירות המבחן לנוער. סוגיית שיטור היתר כלפי בני נוער יוצאי אתיופיה הפכה גם היא לסוגיה ציבורית, ואירועים אחדים הציתו הפגנות.

הממצאים מראים עד כמה חשוב לחזק את המאמצים כדי למנוע בעיות אלו ולטפל בהן.

ז. מתן ידע על השירות הצבאי והכנה לקראתו

מרבית הנערים יוצאי אתיופיה **מתכוונים** להתגייס לצבא וגם הביעו **רצון** לעשות כך. אולם שיעורים אלה נמוכים מאשר בקרב הנערים שאינם יוצאי אתיופיה.

אנשי המפתח הציעו אפוא דרכים אחדות להכין טוב יותר את המשפחות והנערים לקראת שירותם הצבאי ולהקל את המעבר, בין השאר: הרחבת הערוצים להעברת מידע על השירות בצה"ל ופתיחת אפשרויות להשתתפות במסגרות של הכנה לצבא. המלצות אלו חשובות במיוחד בהתחשב בעובדה שחלק ניכר מההורים לא שירתו בצבא ולכן אינם מכירים את המסגרת הצבאית ואינם יודעים כיצד לעזור לילדיהם להגיע לתפקידים משמעותיים בצבא.

פעילויות אלה חשובות כדי להכין טוב יותר את הנערים לשירותם הצבאי ההולך וקרב וכדי לאפשר שירות צבאי למספר גדול יותר של נערים שיש להם קשיים. זאת ועוד, לשירות מוצלח עשויה להיות השפעה רבה גם על הדימוי העצמי של הנער ועל תפקודו העתידי.

ח. התייחסות לרב-גוניות בתוך קהילת יוצאי אתיופיה

אנשי המפתח שרואיינו, ובייחוד אלה שהם עצמם מקהילת יוצאי אתיופיה, הדגישו את הצורך להתייחס לרב-גוניות בתוך הקהילה, בין היתר להבחנות לפי דור עלייה ולפי ותק בארץ; ולא לראות בחברי הקהילה יחידה אחת. גישה כזו תאפשר לתפור לפי מידה את התכניות לקבוצות בשלבים שונים של השתלבותן בחברה הישראלית.

לסיכום, ההמלצות בדוח זה תואמות לרוב את הדגש במדיניות החדשה של הממשלה על הגברת השילוב של יוצאי אתיופיה בתכניות שנועדו לטפל בצרכים של בני נוער בכלל. עם זאת, הן מצביעות על הצורך בהשקעה מיוחדת בבני הנוער יוצאי אתיופיה ובמשפחותיהם. בראש ובראשונה, ההמלצות מדגישות את החשיבות שבמתן תשומת לב לצרכים הייחודיים של הנערים, בני הדור הראשון ובני הדור השני כאחד.

רשימת מקורות

ברוך-קוברסקי, ר'; בו-רבי, ד'; קונסטנטינוב, ו'. 2016. **הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל – תכנית הסיוע הלימודי: המשך מעקב אחרי הישגי התלמידים בשנת תשע"ג (2012/13) ובדיקת יישום המעטפת הרגשית-חברתית ותרומה בתשע"ה (2014/15).** דמ-16-713, מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל, ירושלים.

ברוך-קוברסקי, ר'; בן-רבי, ד'. 2013. **הפרויקט הלאומי לקהילה האתיופית בישראל: מרכזי הנוער – מחקר הערכה שלישי, 2012.** דמ-13-635, מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

ברי, ו'. 2003. "מכור היתוך לרב-תרבותיות: השלכות למערכת ההשכלה הגבוהה ולהכשרת עודי רווחה וחינוך". בתוך: **שונות תרבותית כאתגר לשירותי אנוש.** לשם א' ורואר-סטריאר ד' (עור'). עמ' 113-125, מאגנס, האוניברסיטה העברית, ירושלים.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2015. **הודעה לתקשורת: האוכלוסייה ממוצא אתיופי בישראל - לקט נתונים לרגל חג הסיגד.**

הנדין, א'; חביב, ג'. 2014. **מדדים מרכזיים על מצבם של יוצאי אתיופיה.** מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל, ירושלים.

חביב, ג'; הנדין, א'. 2014. **דוח מעקב שלישי: ביצוע תכנית החומש לשיפור קליטת יוצאי אתיופיה – תקציבים 2008-2011.** דמ-12-631, מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל, ירושלים.

יקיר, ר'. 2016. "מחשבות על שפת הטיפול בבני/ות העדה שעברית היא שפתם העיקרית". **מתוך הרצאה בכנס "גשרים", 12.7.2016.**

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ'; עמיאל, ש'; לוי, ד'; קונסטנטינוב, ו'. 2012. **בני נוער יוצאי אתיופיה ויוצאי ברית המועצות לשעבר: עולים ובני עולים - דמיון ושוני.** דמ-12-627, מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

כאהן-סטרבצ'ינסקי, פ'; לוי, ד'; קונסטנטינוב, ו'. 2010. **בני נוער עולים בישראל – תמונת מצב עדכנית.** דמ-10-561, מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ירושלים.

כהן-קדושאי, א'; עמיחי, ר'. 2014. **הישגי תלמידים יוצאי אתיופיה - עולים ובני עולים, בראי מבחני המיצ"ב: תמונה רב-שנתית תשס"ח-תשע"ג.** ראמ"ה, משרד החינוך, תל אביב.

לוי, ע'. 2016. "איום הסטראוטיפ, אסטרטגיות של נכות עצמית והישגים במבחני יכולת מילולית של יוצאי אתיופיה בישראל". **מגמות** נ(3): 9-23.

משרד ראש הממשלה. 2015. **תכנית משרד החינוך, תכנית משרד הרווחה והשירותים החברתיים, תכנית משרד הבריאות.** התכנית הממשלתית לקידום שילוב יוצאי אתיופיה בחברה הישראלית, ירושלים.

נטר, א'. 2006. **האם אסטרטגיות אקולטורציה קשורות להתנהגויות בריאות מניעתיות? המקרה של מניעת סרטן בקרב מהגרות מחבר המדינות בישראל.** המרכז האקדמי רופין, המכון להגירה ושילוב חברתי, עמק חפר.

סבו-לאל, ר'; צדקה, ה'. 2015. **360⁰ – התכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון: צורכי המשתתפים והמענים הנפוצים.** דמ-15-692, מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל, ירושלים.

שמואל, נ'. 2015. "מעברים ולא פערים: קליטת יוצאי אתיופיה במערכת החינוך". **גילוי דעת** 8: 137-145.

Akos, P.; Rose, A.R.; Ortner, D. 2015. "Sociodemographic Moderators of Middle School Transition Effects on Academic Achievement". **Journal of Early Adolescence** 35(2): 170–198.

Borg, E. 2013. "Does Working Hard in School Explain Performance Differences between Girls and Boys? A Questionnaire-based Study Comparing Pakistani Students with Majority Group Students in the City of Oslo". **Young** 21: 133-154.

Buchmann, C.; DiPrete, T.A.; McDaniel, A. 2008. "Gender Inequalities in Education". **Review of Sociology** 34: 319-337.

Cassen R.; Kingdon G. 2007. **Tackling Low Educational Achievement**. Joseph Rowntree Foundation, London.

Child Trends. 2016. **Five Things to Know about Boys.**
http://www.childtrends.org/child-trends-5/5-things-to-know-about-boys/
(Accessed: August 2016)

Ding, C.; Hall, A. 2007. "Gender, Ethnicity and Grade Differences in Perceptions of School Experiences among Adolescents". **Studies in Educational Evaluation** 33: 159-174.

Escandell, X.; Mari-Klose, M.; Mari-Klose, P. 2015. "Gender Gaps in Educational Outcomes among Children of New Migrants: The Role of Social Integration from a Comparative Perspective". **Sociology Compass** 9/12: 1036-1048.

Fantuzzo, J.; LeBoeuf, W.; Rouse, H.; Chen, C.C. 2012. "Academic Achievement of African American Boys: A City-Wide, Community-Based Investigation of Risk and Resilience". **Journal of School Psychology** 50: 559-579.

Hartley, B.L.; Sutton, R.M. 2013. "A Stereotype Threat Account of Boys Academic Underachievement". **Child Development** 84(5): 1716-1733.

Irving, M.A.; Hudley, C. 2005. "Cultural Mistrust, Academic Outcome Expectations, and Outcome Values among African American Adolescent Men". **Urban Education** 40(5): 476-496.

Kasinitz, P. 2008. "Becoming American, Becoming Minority, Getting Ahead: The Role of Racial and Ethnic Status in the Upward Mobility of the Children of Immigrants". **The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science** 620: 253-269**.**

Kingdon, D.; Serbin, L.A.; Stack, D.M. 2017. "Understanding the Gender Gap in School Performance among Low-Income Children: A Developmental Trajectory Analysis". **International Journal of Behavioral Development** 41(2): 265-274.

Koller, H.C.; Carnicer, J.; kung, V.; Subow, E.; Zoelch, J. 2010. "Educational Development and Detachment Processes of Male Adolescents from Immigrant Families". **Journal of Identity and Migration Studies** 4(2): 44-60.

Matthews, J.S.; Kizzie, K.T.; Rowley, S.J.; Cortina, K. 2010. "African American and Boys: Understanding the Literacy Gap, Tracing Academic Trajectories and Evaluating the Role of Learning-Related Skills". **Journal of Educational Psychology** 102(3): 757-771.

Marks, G.N. 2008. "Accounting for the Gender Gaps in Student Performance in Reading and Mathematics: Evidence from 31 Countries". **Oxford Review of Education** 34(1): 89-109.

OECD. 2011. **How Do Some Students Overcome Their Socio-Economic Background?** https://www.oecd.org/pisa/pisaproducts/pisainfocus/48165173.pdf (Accessed: March 2016)

OECD. 2015(a). **Helping Immigrant Students to Succeed at School-and Beyond**. http://www.oecd.org/education/Helping-immigrant-students-to-succeed-at-school-and-beyond.pdf (Accessed: March 2016)

OECD. 2015(b). **The ABC of Gender Equality in Education: Aptitude, Behavior, Confidence**. OECD Publishing, Paris.

Popkin, S.J. 2014. **Solving the Moving to Opportunity Demonstration** (**MTO) Puzzle: Why Girls Benefit and Boys Struggle**. U.S Department of Housing and Urban Development, Washington, D.C.

Rigle-Crumb, C.; Callahan, R.M. 2009. "Exploring the Academic Benefits of Friendship Ties for Latino Boys and Girls". **Southwestern Social Science Association** 90(3): 611-631.

Roderick, M. 2003. "What's Happening to the Boys? Early High School Experiences and School Outcomes among African American Male Adolescents in Chicago". **Urban Education** 38(5): 538-607.

Saenz, V.B.; Ponjuan, L. 2009. "The Vanishing Latino Male in Higher Education". **Journal of Hispanic Higher Education** 8(1): 54-89.

Spitzer, B.; Aronson, J. 2015. "Minding and Mending the Gap: Social Psychological Interventions to Reduce Educational Disparities". **The British Psychology Society** 85: 1-18.

Thomas, D.E.; Stevenson, H. 2009. "Gender Risks and Education: The Particular Classroom Challenges for Urban Low-Income African American Boys". **Review of Research in Education** 33: 160-180.

Titzmann, P.F.; Silbereisen, R.K. 2008. "Risk and Protective Factors for Delinquency among Male Adolescent Immigrants at Different Stages of the Acculturation Process". **International Journal of Psychology** 43: 19-31.

Titzmann, P.F.; Mesch, G.; Silbereisen, R.K. 2014. "Minor Delinquency and Immigration: A Longitudinal Study among Male Adolescents". **Developmental Psychology** 50(1): 271-282.

Toldson, I.A. 2008. **Breaking Barriers: Plotting the Path to Academic Success for School-Age African-American Males**. Congressional Black Caucus Foundation, Inc. Washington, D.C.

Vaxberg, Z. 2015. "Adolescents At-Risk in the Situation of Transition: Assistance Programs in the Israeli Education System". **Studia Edukacyjne** 36: 465-489.

Villavicencio, A.; Bhattacharya, D.; Guidry, B. 2013. **Moving the Needle Exploring Key Levers to Boost College Readiness among Black and Latino Males in New York City**. The Research Alliance for New York City Schools.

Whiting, G.W. 2006. "From At Risk to At Promise: Developing Scholar Identities among Black Males". **The Journal of Secondary Gifted Education** 17(4): 222-229.

נספח א: סיכום הממצאים העיקריים

לוח א1: סיכום הממצאים העיקריים

מדדים	יוצאי אתיופיה: נערים לעומת נערות	פער לפי מגדר בקרב בני הנוער: יוצאי אתיופיה לעומת שאינם יוצאי אתיופיה	נערים יוצאי אתיופיה: דור ראשון לעומת דור שני	נערים: יוצאי אתיופיה לעומת שאינם יוצאי אתיופיה
משפחה חד-הורית	שווה	שווה	שווה	יותר
ראש משפחה עובד	שווה	שווה	שווה	פחות
לאמא השכלה על-תיכונית	שווה	שווה	פחות	פחות
זהות מורכבת	שווה	שווה	שווה	לא רלוונטי
לימודים במסלול טכנולוגי	יותר	יותר	שווה	יותר
לימודים במסלול טכנולוגי גבוה	שווה	שווה	שווה	פחות
אי-למידה בבתי ספר של משרד החינוך[1]	יותר	יותר	שווה	שווה
ציונים במבחני מיצ"ב בכיתה ח'	פחות	יותר	פחות	פחות
זכאות לתעודת בגרות רגילה	פחות	יותר	יותר	פחות
זכאות לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף לכניסה לאוניברסיטה	פחות	יותר	פחות	פחות
מקרב הלומדים במסלול הטכנולוגי: זכאות לתעודת בגרות רגילה	פחות	יותר	יותר	פחות
קבלת עזרה בלימודים	שווה	שווה	יותר	שווה
רצון לקבל עזרה בלימודים	פחות	יותר	שווה	יותר
תחושת מסוגלות לימודית	פחות	יותר	שווה	פחות
מוטיבציה ללמידה	פחות	יותר	שווה	פחות
שאיפות:				
לקבל תעודת בגרות	פחות	יותר	שווה	פחות
להשכלה על-תיכונית	פחות	יותר	שווה	פחות
תחושה כללית חיובית בבית הספר	פחות	שווה	שווה	פחות
יחסים עם:				
מורים	שווה	יותר	יותר	פחות
תלמידים	שווה	יותר	שווה	פחות
יש למי לפנות בבית הספר בבעיה או קושי	שווה	שווה	שווה	פחות
השתתפות בפעילות שלאחר הלימודים	יותר	יותר	שווה	שווה
תפיסה שיש תמיכה מצד ההורים	שווה	שווה	שווה	פחות
תפיסה שיש פיקוח מצד ההורים	שווה	פחות	שווה	פחות
לעג מצד תלמידים בגלל צבע עור, מוצא או דת	יותר	שווה	שווה	יותר
קרבנות לאלימות	יותר	שווה	שווה	יותר
השתתפות בקטטות	שווה	פחות	שווה	שווה
שתיית אלכוהול	יותר	שווה	פחות	שווה
עישון טבק	יותר	יותר	פחות	שווה
כוונה להתגייס לצבא	שווה	שווה	שווה	שווה
רצון להתגייס לצבא	שווה	שווה	שווה	פחות

[1] הכוונה היא לשיעורי אי-למידה בבתי ספר של משרד החינוך, ובהם אי-למידה במסגרות כגון קידום נוער ומרכזי חינוך. חלק מהתלמידים שלא לומדים במסגרות של משרד החינוך עברו ללמוד בבתי ספר מקצועיים שבפיקוח משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (בתי ספר של משרד הכלכלה לשעבר).

נספח ב: מגמות לפי מגדר ומוצא

לוח ב1: מאפיינים אישיים של בני הנוער ילידי אתיופיה, לפי מגדר (במספרים מוחלטים)

	נערים	נערות
(n)	(352)	(386)
ותק ממוצע	9.5	8.9
גיל ממוצע בעת העלייה	5.2	5.7

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

לוח ב2: מאפיינים משפחתיים של בני הנוער, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		**נערות**	
	יוצאי אתיופיה[1]	שאינם יוצאי אתיופיה[2]	יוצאות אתיופיה[1]	שאינן יוצאות אתיופיה[2]
(n)	(352)	(223)	(386)	(242)
משפחות חד-הוריות	15	(6)**	17	(5)
ראש המשפחה עובד	66	93**	60	91

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

**P<0.01 הכוכביות בטור 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'נערים יוצאי אתיופיה' לבין 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה'.

[1] עולים ובני עולים

[2] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב3: מאפייני האימהות של תלמידי ז'-י"ב, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		**נערות**	
	יוצאי אתיופיה[1]	שאינם יוצאי אתיופיה [2]	יוצאות אתיופיה[1]	שאינן יוצאות אתיופיה [2]
(N)	(9,296)	(234,723)	(9,647)	(226,678)
מספר ילדים ממוצע במשפחה	4.3	3.7	4.3	4.0
השכלת האם – סך הכול	**100**	**100**	**100**	**100**
לא למדה כלל	50	-	52	-
1-5 שנות לימוד	14	-	13	-
6-11 שנות לימוד	18	7	17	7
12 שנות לימוד	14	45	14	43
13+ שנות לימוד	4	48	4	50
השכלה ממוצעת של האם	4.2	13.8	4.0	13.8

מקור: קובץ תלמידים של משרד החינוך 2015

[1] עולים ובני עולים

[2] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב4: אסטרטגיות של זהות אישית בקרב יוצאי אתיופיה, לפי מגדר (באחוזים)

	נערים[2]	נערות[2]
(n)	(352)	(386)
מרגישים במידה רבה או במידה רבה מאוד[1]		
אסטרטגיות שונות של זהות אישית - סך הכול	**100**	**100**
השתלבות: כישראלים וכחלק מקבוצת מוצא	70	72
היטמעות: רק כישראלים	12	12
היבדלות: רק כבני קבוצת המוצא	16	14
שוליות: לא כישראלים ולא כבני קבוצת המוצא	(2)	(2)

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010
[1] הקטגוריות המשלימות: "במידה מועטה", "במידה מועטה מאוד", "בכלל לא"; [2] עולים ובני עולים

לוח ב5: מסלול הלימודים של תלמידי י'-י"ב, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[1]	שאינם יוצאי אתיופיה[2]	יוצאות אתיופיה[1]	שאינן יוצאות אתיופיה[2]
(N)	(4,647)	(90,728)	(4,968)	(88,329)
סך הכול	**100**	**100**	**100**	**100**
עיוני	42	61	55	67
טכנולוגי	58	39	45	33

מקור: קובץ תלמידים של משרד החינוך 2015
[1] עולים ובני עולים; [2] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ, ללא חרדים.

לוח ב6: מספר יחידות בגרות במתמטיקה שבהן נבחנו תלמידי י"ב במסלול הטכנולוגי, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[1]	שאינם יוצאי אתיופיה[2]	יוצאות אתיופיה[1]	שאינן יוצאות אתיופיה[2]
(N)	(726)	(10,631)	(629)	(8,397)
סך הכול	**100**	**100**	**100**	**100**
0 (לא ניגשו לבחינה)	46	22	35	17
3 יחידות בגרות	50	44	60	52
5-4 יחידות בגרות	4	34	5	31

מקור: קובץ תלמידים של משרד החינוך 2014
[1] עולים ובני עולים; [2] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ, ללא חרדים

לוח ב7: אי-למידה בבתי ספר של משרד החינוך[1] בגיל 17 לאורך זמן, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[2]	שאינם יוצאי אתיופיה[3]	יוצאות אתיופיה[2]	שאינן יוצאות אתיופיה[3]
2010/11	15.7	13.9	4.3	3.4
2011/12	16.2	13.2	3.4	3.4
2012/13	13.4	12.4	1.2	3.1
2013/14	12.1	9.0	0.2	2.2

מקור: קובצי תלמידים של משרד החינוך
[1] הכוונה היא לשיעורי אי-למידה בבתי ספר של משרד החינוך, ובהם אי-למידה במסגרות כגון קידום נוער ומרכזי חינוך. חלק מהתלמידים שלא לומדים במסגרות של משרד החינוך עברו ללמוד בבתי ספר מקצועיים שבפיקוח משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (בתי ספר של משרד הכלכלה לשעבר).
[2] עולים ובני עולים; [3] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב8: ציוני מיצ"ב ממוצעים (גולמיים) בקרב תלמידי כיתות ח', לפי מגדר ומוצא

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[1]	שאינם יוצאי אתיופיה [2]	יוצאות אתיופיה[1]	שאינן יוצאות אתיופיה [2]
(n)	(238)	(5588)	(262)	(5717)
בעברית	45.4	64.3**	52.6**	70.8**
במתמטיקה	34.6	65.6**	39.2*	65.6
(n)	(282)	(6125)	(333)	(6073)
באנגלית	41.6	68.7**	51.0**	70.4**
במדעים	32.9	50.1**	34.7	48.9**

מקור: קובץ מיצ"ב של ראמ"ה 2013

*P<0.05 **P<0.01 הכוכביות בטור 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'נערים יוצאי אתיופיה' לבין 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה'. הכוכביות בטורים 'נערות' מסמנות הבדלים מובהקים בין הנערים לבין הנערות בתוך כל קבוצה.

[1] עולים ובני עולים; [2] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב9: הישגים בבחינות הבגרות בקרב תלמידי י"ב,[1] לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[2]	שאינם יוצאי אתיופיה [3]	יוצאות אתיופיה[2]	שאינן יוצאות אתיופיה [3]
(N)	(1,281)	(28,637)	(1,410)	(33,570)
זכאות לתעודת בגרות רגילה	45.4	67.8	61.2	68.9
זכאות לתעודת בגרות שעומדת בדרישות הסף לאוניברסיטה	24.6	58.1	37.4	58.0

מקור: קובץ בגרויות של משרד החינוך 2014

[1] רק בבתי הספר המגישים לבגרות

[2] עולים ובני עולים; [3] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב10: זכאות לתעודת בגרות בקרב תלמידי י"ב[1] לאורך זמן, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[2]	שאינם יוצאי אתיופיה [3]	יוצאות אתיופיה[2]	שאינן יוצאות אתיופיה [3]
זכאות לתעודת בגרות רגילה				
2006	25.0	57.6	44.7	66.1
2008	28.5	57.3	42.4	65.1
2010	31.6	60.6	51.4	66.0
2012	38.8	65.0	55.8	67.4
2014	45.4	67.8	61.2	68.9
זכאות לתעודת בגרות שעומדת בדרישות הסף לאוניברסיטה				
2006	13.3	51.3	26.5	58.5
2008	16.1	51.3	26.8	56.9
2010	17.7	53.5	30.0	56.6
2012	21.2	56.5	34.2	56.7
2014	24.6	58.1	37.4	58.0

מקור: קובצי בגרויות של משרד החינוך; [1] רק בבתי הספר המגישים לבגרות

[2] עולים ובני עולים; [3] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב11: זכאות לתעודת בגרות בקרב תלמידי י"ב הלומדים במסלול הטכנולוגי, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[1]	שאינם יוצאי אתיופיה [2]	יוצאות אתיופיה[1]	שאינן יוצאות אתיופיה [2]
(N)	(1,272)	(26,906)	(1,396)	(26,556)
זכאות לתעודת בגרות רגילה	42.3	68.8	55.0	76.2
זכאות לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף לאוניברסיטה	19.4	56.5	28.1	62.2

מקור: קובץ תלמידים של משרד החינוך 2014

[1] עולים ובני עולים

[2] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ, ללא חרדים

לוח ב12: קבלת סיוע לימודי וצורך בסיוע לימודי, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[1]	שאינם יוצאי אתיופיה [2]	יוצאות אתיופיה[1]	שאינן יוצאות אתיופיה [2]
(n)	(352)	(223)	(386)	(242)
מקבלים סיוע לימודי	61	56	62	54
רוצים סיוע לימודי	45	**29	**70	32

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

**P<0.01 הכוכביות בטור 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'נערים יוצאי אתיופיה' לבין 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה'. הכוכביות בטורים 'נערות' מסמנות הבדלים מובהקים בין הנערים לבין הנערות בתוך כל קבוצה.

[1] עולים ובני עולים

[2] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב13: תחושת מסוגלות ומוטיבציה ללמידה בקרב תלמידי ז'-י"א, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[3]	שאינם יוצאי אתיופיה [4]	יוצאות אתיופיה[3]	שאינן יוצאות אתיופיה [4]
מדדים מסכמים				
(n)	(1,305)	(26,599)	(1,403)	(28,585)
תחושת מסוגלות לימודית[1]	83	**88	**89	89
(n)	(839)	(16,728)	(870)	(17,335)
העדר מוטיבציה ללמידה[2]	11	**6	**5	**3

מקור: סקר אקלים וסביבה פדגוגית של ראמ"ה 2014

**P<0.01 הכוכביות בטור 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'נערים יוצאי אתיופיה' לבין 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה'. הכוכביות בטורים 'נערות' מסמנות הבדלים מובהקים בין הנערים לבין הנערות בתוך כל קבוצה.

[1] מדד מסכם (אחוז ממוצע של הערכים "מסכים מאוד" ו"מסכים") המבוסס על ההיגדים: כאשר אני רוצה, אני יכול להצליח בלימודים; כשאני מחליט ללמוד משהו קשה, אני מסוגל לעשות זאת; אם אני רוצה, אני יכול להצליח במשימות לימודיות שונות כמו מבחן או עבודה.

[2] מדד מסכם (אחוז ממוצע של הערכים "מסכים מאוד" ו"מסכים") רק בכיתות ז'-ט', המבוסס על שלושה היגדים: הלימודים בכלל לא חשובים לי; אני בכלל לא מנסה להצליח בלימודים; אני בכלל לא משקיע בלימודים.

[3] עולים ובני עולים

[5] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב14: אקלים בית הספר על-פי תלמידי ז'-י"א, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[4]	שאינם יוצאי אתיופיה [5]	יוצאות אתיופיה[4]	שאינן יוצאות אתיופיה [5]
(n)	(2,648)	(54,511)	(2,988)	(56,923)
מדדים מסכמים				
תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר[1]	57	69**	61**	72**
יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים[2]	38	42**	37	44**
יחסים חיוביים בין התלמידים לחברים לכיתה[3]	57	62**	58	63*

מקור: סקר אקלים וסביבה פדגוגית של ראמ"ה 2014

*P<0.05 **P<0.01 הכוכביות בטור 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'נערים יוצאי אתיופיה' לבין 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה'. הכוכביות בטורים 'נערות' מסמנות הבדלים מובהקים בין הנערים לבין הנערות בתוך כל קבוצה.

[1] מדד מסכם (אחוז ממוצע של הערכים "מסכים מאוד" ו"מסכים") המבוסס על שלושה היגדים: אני אוהב להיות בבית הספר; גם אילו הייתי יכול, לא הייתי עובר לבית ספר אחר; טוב לי בבית הספר.

[2] מדד מסכם (אחוז ממוצע של הערכים "מסכים מאוד" ו"מסכים") המבוסס על ארבעה היגדים: יש לי יחסים קרובים וטובים עם רוב המורים שלי; כשעצוב לי או כשרע לי, אני מרגיש נוח לדבר על זה עם מישהו מהמורים שלי; לרוב המורים אכפת ממני וממה שקורה לי ולא רק בקשר ללימודים; לרוב המורים חשוב מאוד לדעת איך אני מרגיש בבית הספר ובכלל.

[3] מדד מסכם (אחוז ממוצע של הערכים "מסכים מאוד" ו"מסכים") המבוסס על חמישה היגדים: הכיתה שלי מלוכדת ומגובשת; לרוב התלמידים בכיתה שלי יש עם מי להיות בהפסקות; לרוב התלמידים בכיתה שלי חשוב לעזור אחד לשני; לתלמידים בכיתה אכפת זה מזה; בכיתה שלי יש אווירה טובה בין התלמידים.

[4] עולים ובני עולים

[5] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב15: יחס צוות בית הספר כלפי התלמידים, על-פי תפיסתם, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[2]	שאינם יוצאי אתיופיה [3]	יוצאות אתיופיה[2]	שאינן יוצאות אתיופיה [3]
(n)	(352)	(223)	(386)	(242)
כשיש בעיה או קושי, יש למי לפנות מצוות בית הספר[1]	51	67**	51	72

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

**P<0.01 הכוכביות בטור 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'נערים יוצאי אתיופיה' לבין 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה'.

[1] "תמיד" או "לעתים קרובות" (הקטגוריות המשלימות: "לעתים רחוקות", "אף פעם")

[2] עולים ובני עולים

[3] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב16: אמונה ביכולת לקבל תעודת בגרות בקרב תלמידי י'-י"א, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[1]	שאינם יוצאי אתיופיה [2]	יוצאות אתיופיה[1]	שאינן יוצאות אתיופיה [2]
(n)	(993)	(21,063)	(1,093)	(22,115)
סך הכול	**100**	**100**	**100**	**100**
"אני מאמין שעד סוף כיתה י"ב אצליח לקבל תעודת בגרות מלאה"	80	90	88	93
"אני מאמין שאצליח לקבל תעודת בגרות מלאה, אבל לא עד סוף כיתה י"ב, אלא רק בעתיד"	11	6	8	5
"אני לא מאמין שאי פעם תהיה לי תעודת בגרות מלאה"	9	4	4	2

מקור: סקר אקלים וסביבה פדגוגית של ראמ"ה 2014

**P<0.01 הכוכביות בטור 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'נערים יוצאי אתיופיה' לבין 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה'. הכוכביות בטורים 'נערות' מסמנות הבדלים מובהקים בין הנערים לבין הנערות בתוך כל קבוצה.

[1] עולים ובני עולים

[2] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב17: שאיפות השכלה של תלמידי י'-י"ב, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[1]	שאינם יוצאי אתיופיה [2]	יוצאות אתיופיה[1]	שאינן יוצאות אתיופיה [2]
(n)	(145)	(88)	(158)	(119)
שאיפה ללמוד במוסד על-תיכוני[1]	40	**80	**61	87

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

**P<0.01 הכוכביות בטור 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'נערים יוצאי אתיופיה' לבין 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה'. הכוכביות בטורים 'נערות' מסמנות הבדלים מובהקים בין הנערים לבין הנערות בתוך כל קבוצה.

[1] עולים ובני עולים

[2] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ.

לוח ב18: השתתפות בפעילות בלתי פורמלית, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[2]	שאינם יוצאי אתיופיה [3]	יוצאות אתיופיה[2]	שאינן יוצאות אתיופיה [3]
(n)	(352)	(223)	(386)	(242)
לפחות פעילות אחת - מדד מסכם[1]	62	68	*54	62

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

*P<0.05 הכוכבית בטור 'נערות' מסמנת הבדל מובהק בין הנערים לבין הנערות בתוך כל קבוצה.

[1] מדד מסכם של השתתפות לפחות בפעילות בלתי פורמלית אחת: חוג, תנועת נוער, מועדון נוער או פעילות התנדבותית שלא במסגרת בית הספר

[2] עולים ובני עולים

[3] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב19: תפיסת הקשר עם ההורים, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[3]	שאינם יוצאי אתיופיה [4]	יוצאות אתיופיה[3]	שאינן יוצאות אתיופיה [4]
(n)	(352)	(223)	(386)	(242)
מדדים מסכמים				
תפיסה שיש תמיכה מצד ההורים[1]	67	80**	71	84
תפיסה שיש פיקוח מצד ההורים[2]	45	70**	50	88**

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

**P<0.01 הכוכביות בטור 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'נערים יוצאי אתיופיה' לבין 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה'. הכוכביות בטורים 'נערות' מסמנות הבדלים מובהקים בין הנערים לבין הנערות בתוך כל קבוצה.

[1] מדד מסכם המבוסס על אחוז בני הנוער שענו בחיוב על 2-3 משתנים: ההורים מבינים מה מטריד אותי ("במידה רבה מאוד" או "במידה רבה"); קל לך לשוחח עם ההורים שלך על דברים שמטרידים אותך ("קל מאוד" או "קל"); כשיש לך בעיה אתה פונה להורים.

[2] מדד מסכם - בני הנוער נשאלו באיזו מידה לדעתם ההורים שלהם יודעים על מגוון היבטים של חייהם: מי החברים שלהם; איך הם מוציאים את כספם; איפה הם מסתובבים אחרי תום יום הלימודים; לאן הם הולכים בלילה; ומה הם עושים בזמנם הפנוי. נבנה מדד המבוסס על אחוז בני הנוער שציינו כי הוריהם יודעים הרבה על 4-5 היבטים מתוך 5 ההיבטים שנבדקו.

[3] עולים ובני עולים

[4] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב20: קרבנות לאלימות וללעג בבית הספר בקרב תלמידי ז'-י"א, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[2]	שאינם יוצאי אתיופיה [3]	יוצאות אתיופיה[2]	שאינן יוצאות אתיופיה [3]
(n)	(2,648)	(54,508)	(2,988)	(56,912)
קרבנות לאלימות - מדד מסכם[1]	14	11**	6**	5**
בחודש האחרון מישהו מהתלמידים לעג לי בגלל צבע העור, המוצא או הדת שלי לפחות פעם אחת	34	15**	23**	7**

מקור: סקר אקלים וסביבה פדגוגית של ראמ"ה 2014

**P<0.01 הכוכביות בטור 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'נערים יוצאי אתיופיה' לבין 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה'. הכוכביות בטורים 'נערות' מסמנות הבדלים מובהקים בין הנערים לבין הנערות בתוך כל קבוצה.

[1] מדד מסכם (אחוז ממוצע של הערכים "פעם או פעמיים" ו"שלוש פעמים ויותר") של קרבנות לאלימות – מבוסס על תגובות בני הנוער ל-9 היגדים על שקרה בחודש האחרון: מישהו מהתלמידים דחף אותי; קיבלתי מכה או בעיטה או אגרוף מאחד התלמידים שרצה לפגוע בי; אחד התלמידים השתמש במקל, באבן, בכיסא או בחפץ אחר כדי לפגוע בי; מישהו מהתלמידים נתן לי מכות חזקות; אחד התלמידים איים שיפגע בי בבית הספר או אחרי הלימודים; מישהו מהתלמידים סחט ממני באיומים כסף, אוכל או דברי ערך; אחד התלמידים ניסה לשכנע תלמידים אחרים לא לדבר איתי או לא להיות חברים שלי; אחד התלמידים הפיץ עליי שמועות לא נכונות כדי לפגוע בי (למשל באינטרנט או ברכילות מאחורי הגב); הטילו עלי 'חרם': קבוצת תלמידים לא רצתה לדבר או לשחק איתי.

[2] עולים ובני עולים

[3] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב21: התנהגות אלימה, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[1]	שאינם יוצאי אתיופיה [2]	יוצאות אתיופיה[1]	שאינן יוצאות אתיופיה [2]
(n)	(352)	(223)	(386)	(242)
השתתפו בקטטות לפחות 3 פעמים בשנה האחרונה	13	12	9	0**

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

**P<0.01 הכוכביות בטור 'נערות שאינן יוצאות אתיופיה' מסמנות הבדל מובהק בינן לבין הנערים שאינם יוצאי אתיופיה.

[1] עולים ובני עולים

[2] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב22: שתיית אלכוהול ועישון בקרב גילאי 15-17, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[1]	שאינם יוצאי אתיופיה [2]	יוצאות אתיופיה[1]	שאינן יוצאות אתיופיה [2]
(n)	(186)	(113)	(194)	(128)
שותים אלכוהול פעם בשבוע לפחות	34	35	13**	13**
השתכרו פעם אחת או יותר	41	38	15**	15**
מעשנים סיגריות <u>או</u> נרגילה בתדירות כלשהי	38	35	18**	19**

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

**P<0.01 הכוכביות בטורים 'נערות' מסמנות הבדלים מובהקים בין הנערים לבין הנערות בתוך כל קבוצה.

[1] עולים ובני עולים

[2] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

לוח ב23: עמדות לקראת גיוס לצבא או לשירות לאומי בקרב גילאי 16-17, לפי מגדר ומוצא (באחוזים)

	נערים		נערות	
	יוצאי אתיופיה[2]	שאינם יוצאי אתיופיה [3]	יוצאות אתיופיה[2]	שאינן יוצאות אתיופיה [3]
(n)	(130)	(65)	(133)	(78)
מתכוונים להתגייס[1]	91	97	96	90
רוצים להתגייס[1]	79	89*	82	89

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

*P<0.05 הכוכבית בטור 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה' מסמנת הבדל מובהק בין 'נערים יוצאי אתיופיה' לבין 'נערים שאינם יוצאי אתיופיה'.

[1] "במידה רבה מאוד" או "במידה רבה" (הקטגוריות המשלימות: "במידה בינונית", "במידה מועטה", "בכלל לא")

[2] עולים ובני עולים

[3] יהודים ילידי ישראל, פרט לבני עולים מאתיופיה ומבריה"מ

נספח ג: מגמות לפי מגדר ודור עלייה בקרב יוצאי אתיופיה

לוח ג1: מאפיינים משפחתיים של בני הנוער, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(n)	**(352)**	(162)	(190)	**(386)**	(180)	(206)
משפחות חד-הוריות	**15**	16	13	**17**	17	18
ראש המשפחה עובד	**66**	64	67	**60**	*54	67

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

*P<0.05 הכוכבית בטור נערות 'דור ראשון' מסמנת הבדל מובהק לפי דור עלייה בקרב הנערות.

לוח ג2: מאפייני האימהות של תלמידי ז'-י"ב, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(N)	**(9,296)**	(3,875)	(5,421)	**(9,647)**	(3,938)	(5,709)
מספר ילדים ממוצע במשפחה	**4.3**	4.4	4.3	**4.3**	4.3	4.3
השכלת האם - סך הכול	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
לא למדה כלל	**50**	64	40	**52**	71	40
1-5 שנות לימוד	**14**	18	11	**13**	13	13
6-11 שנות לימוד	**18**	13	21	**17**	11	20
12 שנות לימוד	**14**	5	22	**14**	4	21
13+ שנות לימוד	**4**	0	6	**4**	1	6
השכלה ממוצעת של האם	4.2	2.1	5.7	4.0	1.9	5.5

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

לוח ג3: אסטרטגיות של זהות אישית, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(n)	**(352)**	(162)	(190)	**(386)**	(180)	(206)
השתלבות: כישראלים וכחלק מקבוצת מוצא[1]	**70**	68	74	**72**	72	72

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

[1] "במידה רבה מאוד" או "במידה רבה" (הקטגוריות המשלימות: "במידה מועטה", "במידה מועטה מאוד", "בכלל לא").

לוח ג4: מסלול הלימודים של תלמידי י'-י"ב, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(N)	**(4,732)**	(2,157)	(2,575)	**(5,055)**	(2,187)	(2,868)
סך הכול	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
עיוני	**43**	44	42	**55**	60	51
טכנולוגי	**57**	56	58	**45**	40	49

מקור: קובץ תלמידים של משרד החינוך 2015

לוח ג5: מספר יחידות בגרות במתמטיקה שבהן נבחנו תלמידי י"ב במסלול הטכנולוגי, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(N)	**(726)**	(320)	(406)	**(629)**	(234)	(395)
סך הכול	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
0 (לא ניגשו לבחינה)	**46**	43	48	**35**	37	33
3 יחידות בגרות	**50**	54	48	**60**	61	60
5-4 יחידות בגרות	**4**	3	4	**5**	2	7

מקור: קובץ תלמידים של משרד החינוך 2014

לוח ג6: אי-למידה בבתי ספר של משרד החינוך[1] בגיל 17 לאורך זמן, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
2010/11	**15.7**	7.1	21.4	**4.3**	0.8	7.0
2011/12	**16.2**	16.8	15.6	**3.4**	4.0	1.5
2012/13	**13.4**	11.4	15.0	**1.2**	1.7	0.8
2013/14	**12.1**	11.5	12.6	**0.2**	0.7	0

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה וקובצי תלמידים של משרד החינוך

[1] הכוונה היא לשיעורי אי-למידה בבתי ספר של משרד החינוך, ובהם אי-למידה במסגרות כגון קידום נוער ומרכזי חינוך. חלק מהתלמידים שלא לומדים במסגרות של משרד החינוך עברו ללמוד בבתי ספר מקצועיים שבפיקוח משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים (בתי ספר של משרד הכלכלה לשעבר).

לוח ג7: ציוני מיצ"ב ממוצעים (גולמיים) בקרב תלמידי כיתות ח', לפי מגדר ודור עלייה

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(n)	**(238)**	(63)	(175)	**(262)**	(50)	(212)
בעברית	**45.4**	38.0**	48.0	**52.6**	44.9**	54.4
במתמטיקה	**34.6***	28.3**	36.9	**39.2**	35.1	40.2
(n)	**(282)**	(108)	(174)	**(333)**	(121)	(212)
באנגלית	**41.6**	36.8*	44.5	**51.0**	44.2**	55.0
במדעים	**32.9**	32.6	33.1	**34.7**	32.7	35.9

מקור: קובץ מיצ"ב של ראמ"ה 2013

*P<0.05 **P<0.01 הכוכביות בטורים 'סך הכול נערים' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'סך הכול נערים' לבין 'סך הכול נערות'; הכוכביות בטורים 'דור ראשון' מסמנות הבדלים מובהקים לפי דור עלייה בתוך כל מין.

לוח ג8: הישגים בבחינות הבגרות בקרב תלמידי י"ב,[1] לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(N)	**(1,281)**	(545)	(736)	**(1,410)**	(582)	(828)
זכאות לתעודת בגרות רגילה	**45.4**	49.2	42.7	**61.2**	60.3	61.8
זכאות לתעודת בגרות שעומדת בדרישות הסף לאוניברסיטה	**24.6**	22.6	26.1	**37.4**	29.9	42.6

מקור: קובץ בגרויות של משרד החינוך 2014

[1] רק בבתי הספר המגישים לבגרות

לוח ג9: זכאות לתעודת בגרות בקרב תלמידי י"ב לאורך זמן,[1] לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
זכאות לתעודת בגרות רגילה						
2006	**25.0**	25.2	24.2	**44.7**	44.3	46.0
2008	**28.5**	29.1	26.6	**42.4**	40.3	48.1
2010	**31.6**	37.2	27.6	**51.4**	55.5	48.7
2012	**38.8**	43.4	34.4	**55.8**	54.3	57.1
2014	**45.4**	49.2	42.7	**61.2**	60.3	61.8
זכאות לתעודת בגרות שעומדת בדרישות הסף לאוניברסיטה						
2006	**13.3**	11.6	18.8	**26.5**	22.6	37.6
2008	**16.1**	15.0	19.1	**26.8**	22.6	37.8
2010	**17.7**	16.4	18.6	**30.0**	21.5	35.9
2012	**21.2**	20.6	21.7	**34.2**	24.0	43.2
2014	**24.6**	22.6	26.1	**37.4**	29.9	42.6

מקור: קובצי בגרויות של משרד החינוך

[1] רק בבתי הספר המגישים לבגרות

לוח ג10: זכאות לתעודת בגרות בקרב תלמידי י"ב הלומדים במסלול הטכנולוגי, לפי מגדר וקבוצת מוצא (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(N)	**(1,272)**	(545)	(727)	**(1,396)**	(580)	(816)
זכאות לתעודת בגרות רגילה	**42.3**	45.3	39.9	**55.0**	55.6	54.7
זכאות לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף לאוניברסיטה	**19.4**	15.6	22.4	**28.1**	22.2	31.6

מקור: קובץ תלמידים של משרד החינוך 2014

לוח ג11: קבלת סיוע לימודי וצורך בסיוע לימודי, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(n)	**(352)**	(162)	(190)	**(386)**	(180)	(206)
מקבלים סיוע לימודי	**61**	*66	55	**62**	62	61
רוצים סיוע לימודי	**45**	**46	45	**70**	*75	64

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

*P<0.05 **P<0.01 הכוכביות בטורים 'סך הכול נערים' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'סך הכול נערים' ל'סך הכול נערות'; הכוכביות בטורים 'דור ראשון' מסמנות הבדלים מובהקים לפי דור עלייה בתוך כל מין.

לוח ג12: תחושת מסוגלות ומוטיבציה ללמידה בקרב תלמידי ז'-י"א, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
מדדים מסכמים						
(n)	**(1,305)**	(560)	(745)	**(1,403)**	(550)	(853)
תחושת מסוגלות לימודית[1]	**83**	82	83	**89**	89	88
(n)	**(839)**	(350)	(489)	**(870)**	(328)	(542)
העדר מוטיבציה ללמידה[2]	**11**	13	10	**5**	**8	3

מקור: סקר אקלים וסביבה פדגוגית של ראמ"ה 2014

**P<0.01 הכוכביות בטורים 'סך הכול נערים' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'סך הכול נערים' ל'סך הכול נערות'; הכוכביות בטורים 'דור ראשון' הן מסמנות הבדלים מובהקים לפי דור עלייה בתוך כל מין.

[1] מדד מסכם (אחוז ממוצע של הערכים "מסכים מאוד" ו"מסכים"), המבוסס על ההיגדים: כאשר אני רוצה, אני יכול להצליח בלימודים; כשאני מחליט ללמוד משהו קשה, אני מסוגל לעשות זאת; אם אני רוצה, אני יכול להצליח במשימות לימודיות שונות כמו מבחן או עבודה..

[2] מדד מסכם (אחוז ממוצע של הערכים "מסכים מאוד" ו"מסכים") המבוסס על שלושה היגדים: הלימודים בכלל לא חשובים לי; אני בכלל לא מנסה להצליח בלימודים; אני בכלל לא משקיע בלימודים.

לוח ג13: אקלים בית הספר על-פי תלמידי ז'-י"א, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
מדדים מסכמים						
(n)	**(2,648)**	(1,175)	(1,473)	**(2,988)**	(1,269)	(1,719)
תחושה כללית חיובית כלפי בית הספר[1]	**57**	57	58	**61**	**59	63
יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים[2]	**38**	**41	36	**37**	38	36
יחסים חיוביים בין התלמידים לחברים לכיתה[3]	**57**	58	57	**58**	*60	57

מקור: סקר אקלים וסביבה פדגוגית של ראמ"ה 2014

*P<0.05 **P<0.01 הכוכביות בטורים 'סך-הכול נערים' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'סך-הכול נערים' לבין 'סך-הכול נערות'; הכוכביות בטורים 'דור ראשון' מסמנות הבדלים מובהקים לפי דור עלייה בתוך כל מין.

[1] מדד מסכם (אחוז ממוצע של הערכים "מסכים מאוד" ו"מסכים") המבוסס על שלושה היגדים: אני אוהב להיות בבית הספר; גם אילו הייתי יכול, לא הייתי עובר לבית ספר אחר; טוב לי בבית הספר.

[2] מדד מסכם (אחוז ממוצע של הערכים "מסכים מאוד" ו-"מסכים") המבוסס על ארבעה היגדים: יש לי יחסים קרובים וטובים עם רוב המורים שלי; כשעצוב לי או כשרע לי, אני מרגיש נוח לדבר על זה עם מישהו מהמורים שלי; לרוב המורים אכפת ממני וממה שקורה לי ולא רק בקשר ללימודים; לרוב המורים חשוב מאוד לדעת איך אני מרגיש בבית הספר ובכלל.

[3] מדד מסכם (אחוז ממוצע של הערכים "מסכים מאוד" ו"מסכים") המבוסס על חמישה היגדים: הכיתה שלי מלוכדת ומגובשת; לרוב התלמידים בכיתה שלי יש עם מי להיות בהפסקות; לרוב התלמידים בכיתה שלי חשוב לעזור אחד לשני; לתלמידים בכיתה אכפת זה מזה; בכיתה שלי יש אווירה טובה בין התלמידים.

לוח ג14: יחס צוות בית הספר כלפי התלמידים, על-פי תפיסתם, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(n)	**(352)**	(162)	(190)	**(386)**	(180)	(206)
כשיש בעיה או קושי, יש למי לפנות מצוות בית הספר[1]	**51**	51	50	**51**	54	47

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

[1] "תמיד" או "לעתים קרובות" (הקטגוריות המשלימות: "לעתים רחוקות", "אף פעם").

לוח ג15: אמונה ביכולת לקבל תעודת בגרות בקרב תלמידי י'-י"א, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(n)	**(993)**	(459)	(534)	**(1,093)**	(454)	(639)
סך הכול	**100****	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**
"אני מאמין שעד סוף כיתה י"ב אצליח לקבל תעודת בגרות מלאה"	**80**	80	80	**88**	88	88
"אני מאמין שאצליח לקבל תעודת בגרות מלאה, אבל לא עד סוף כיתה י"ב, אלא רק בעתיד"	**11**	11	11	**8**	7	9
"אני לא מאמין שאי פעם תהיה לי תעודת בגרות מלאה"	**9**	9	9	**4**	5	3

מקור: סקר אקלים וסביבה פדגוגית של ראמ"ה 2014; *P<0.05 **P<0.01 הכוכבית בטור 'סך הכול נערים' מסמנת הבדל מובהק בין 'סך הכול נערים' לבין 'סך הכול נערות'.

לוח ג16: שאיפות השכלה לעתיד של תלמידי י'-י"ב, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(n)	**(145)**	(58)	(87)	**(158)**	(62)	(96)
שאיפה ללמוד במוסד על-תיכוני	**40****	43	37	**61**	61	60

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010; **P<0.01 הכוכביות בטור 'סך הכול נערים' מסמנות הבדל מובהק בין 'סך הכול נערים' לבין 'סך הכול נערות'.

לוח ג17: השתתפות בפעילות בלתי פורמלית, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(n)	**(352)**	(162)	(190)	**(386)**	(180)	(206)
לפחות פעילות בלתי פורמלית אחת – מדד מסכם[1]	**62***	62	61	**54**	49*	61

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

*P<0.05 הכוכבית בטור 'סך הכול נערים' מסמנת הבדל מובהק בין 'סך הכול נערים' לבין 'סך הכול נערות'; הכוכבית בטור נערות 'דור ראשון' מסמנת הבדל מובהק לפי דור עלייה בקרב הנערות.

[1] מדד מסכם של השתתפות לפחות בפעילות בלתי פורמלית אחת: חוג, תנועת נוער, מועדון נוער או פעילות התנדבותית שלא במסגרת בית הספר.

לוח ג18: תפיסת הקשר עם ההורים, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(n)	**(352)**	(162)	(190)	**(386)**	(180)	(206)
מדדים מסכמים						
תפיסה שיש תמיכה מצד ההורים[1]	**67**	68	66	**71**	79**	62
תפיסה שיש פיקוח מצד ההורים[2]	**45**	45	45	**50**	53	47

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

**P<0.01 הכוכביות בטור נערות 'דור ראשון' מסמנות הבדל מובהק לפי דור עלייה בקרב הנערות.

[1] מדד מסכם המבוסס על אחוז בני הנוער שענו בחיוב על 2-3 מהמשתנים: ההורים מבינים מה מטריד אותי ("במידה רבה מאוד" או "במידה רבה"); קל לך לשוחח עם ההורים שלך על דברים שמטרידים אותך ("קל מאוד" או "קל"); כשיש לך בעיה אתה פונה להורים.

[2] מדד מסכם - בני הנוער נשאלו באיזו מידה לדעתם ההורים שלהם יודעים על מגוון היבטים של חייהם: מי החברים שלהם, איך הם מוציאים את כספם, איפה הם מסתובבים אחרי תום יום הלימודים, לאן הם הולכים בלילה ומה הם עושים בזמנם הפנוי. נבנה מדד המבוסס על אחוז בני הנוער שציינו כי הוריהם יודעים הרבה על 4-5 היבטים מתוך 5 ההיבטים שנבדקו.

לוח ג19: קרבנות לאלימות וללעג בבית הספר בקרב תלמידי ז'-י"א, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(n)	**(2,648)**	(1,175)	(1,473)	**(2,988)**	(1,269)	(1,719)
קרבנות לאלימות – מדד מסכם[1]	**14**	14	13	**6**	7**	5
בחודש האחרון מישהו מהתלמידים לעג לי בגלל צבע העור, המוצא או הדת שלי לפחות פעם אחת	**34**	34	33	**23**	22	23

מקור: סקר אקלים וסביבה פדגוגית של ראמ"ה 2014

**P<0.01 הכוכביות בטורים 'סך הכול נערים' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'סך הכול נערים' לבין 'סך הכול נערות'; הכוכביות בטור נערות 'דור ראשון' מסמנות הבדל מובהק לפי דור עלייה בקרב הנערות.

[1] מדד מסכם (אחוז ממוצע של הערכים "פעם או פעמיים" ו"שלוש פעמים ויותר") של קרבנות לאלימות – מבוסס על תגובות בני הנוער ל-9 היגדים על שקרה בחודש האחרון: מישהו מהתלמידים דחף אותי; קיבלתי מכה או בעיטה או אגרוף מאחד התלמידים שרצה לפגוע בי; אחד התלמידים השתמש במקל, באבן, בכיסא או בחפץ אחר כדי לפגוע בי; מישהו מהתלמידים נתן לי מכות חזקות; אחד התלמידים איים שיפגע בי בבית הספר או אחרי הלימודים; מישהו מהתלמידים סחט ממני באיומים כסף, אוכל או דברי ערך; אחד התלמידים הפיץ עליי שמועות לא נכונות כדי לפגוע בי (למשל באינטרנט או ברכילות מאחורי הגב); הטילו עלי 'חרם': קבוצת תלמידים לא רצתה לדבר או לשחק איתי.

לוח ג20: התנהגות אלימה, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(n)	**(352)**	(162)	(190)	**(386)**	(180)	(206)
השתתפו בקטטות לפחות 3 פעמים בשנה האחרונה	**13**	12	13	**9**	10	9

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

לוח ג21: שתיית אלכוהול ועישון בקרב גילאי 15-17, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(n)	**(186)**	(81)	(105)	**(194)**	(88)	(106)
שותים אלכוהול פעם בשבוע לפחות	**34****	27*	41	**13**	(9)	17
השתכרו פעם אחת או יותר	**41****	35*	47	**15**	(7)**	24
מעשנים סיגריות <u>או</u> נרגילה בתדירות כלשהי	**38****	27**	51	**18**	(10)**	26

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

*P<0.05 **P<0.01 הכוכביות בטורים 'סך הכול נערים' מסמנות הבדלים מובהקים בין 'סך הכול נערים' לבין 'סך הכול נערות'; הכוכביות בטורים 'דור ראשון' מסמנות הבדלים מובהקים לפי דור עלייה בתוך כל מין.

לוח ג22: עמדות לקראת גיוס לצבא בקרב גילאי 16-17, לפי מגדר ודור עלייה (באחוזים)

	נערים			נערות		
	סך הכול	דור ראשון	דור שני	**סך הכול**	דור ראשון	דור שני
(n)	**(130)**	(54)	(76)	**(133)**	(61)	(72)
מתכוונים להתגייס[1]	**91**	87	95	**96**	93*	100
רוצים להתגייס[1]	**79**	80	79	**82**	79	86

מקור: סקר בקרב נוער עולה 2008-2010

*P<0.05 הכוכבית בטור נערות 'דור ראשון' מסמנת הבדל מובהק לפי דור עלייה בקרב הנערות.

[1] "במידה רבה מאוד" או "במידה רבה" (הקטגוריות המשלימות: "במידה בינונית", "במידה מועטה", "בכלל לא").